БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

1925 чылда үндезилеттинген

1963 ч. МАРТ 28 ЧЕТВЕРГ № 74 (5478).

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунун, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң органы

Өртээ 2 көп,

Красноярск ГЭС-тиң тудугжуларының митингизи

ДИВНОГОРСК. (СЭТА-ның тускай корр.). Енисейни дуй боорун чеднишкинниг доосканынга хөлбаштырган митинг Красноярск ГЭС-тиң тудуунга марттың 26-да болган.

Мун-мун тудугжулар хүндүскүнүн 12 шакта чалдап каан черге чыглып келгеннер. СЭКП-ниң Дивногорск хооркомунуң бирги секретары М. К. Ралло митингини ажыткан.

Енисейни дуй боорунга алдар болдурган чарышка бирги черни чаалап алган, Анатолий Шелковниковтуң удуртканы тудугжуларның мурнакчы звенозу тудугнун «Күш-ажылга алдар» деп вымпелин көдүрүп үндүрген. ССРЭ-ниң Күрүне гимнизиниң аялгазы чангыланы берген. Кызыл түк хатка хөлбенневишаан, тук азар ыяшты өрү көдүрлүп үнген.

СЭКП-ниң үлетпүр талазы-биле Красноярск крайкомунуң бирги секретары В. Ф. Гаврилов-Подольскийге сөс берген.

— Дивногорскиниң ажылчы чоннарынга, бистиң крайывыстың болгаш бистиң Төрээн чуртувустуң бүгү ажылчы чоннарынга улуг байырлал болуп турар-дыр—деп, ол чугаалаан.— Красноярск ГЭС-тиң тудугжулары Енисейни тура-соруктуу-биле, аваангыр-тудунгуру-биле дуй боопкан болгаш улуг гидростанцияны тургузар талазы-биле ажылдарны улам ыңай калбартып чорударынга чугула турушту чедип алганнар.

Красноярск ГЭС-тиң тудуунуң начальниги, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры А. Е. Бочкин индирге үнүп келген, Гидростанцияның тудугжуларының дугайында партияның болгаш чазактың, эш Н. С. Хрущевтуң бодунуң салып турар кичээнгейиниң дугайын ол чугаалаан.

— Чуртту электрижидер дугайында В. И. Ленинниң улуг идеязын мында, Енисейниң эриктеринде, амыдырал кырында боттандырып турар ажылчыннарга, инженерлерге, техниктерге четтирдивис.

Звено удуртукчузу Анатолий Шелковников, чогаалчылар Борис Полевой болгаш Александр Безыменский, Тыва Автономнуг Республиканың Министрлер Чөвүлелинич даргазы М. К. Мендуме, ВЛКСМ-ниң Дивногорск хоорай комитединиң секретары Виктор Плисов болгаш өскелер-даа митингиге базала чүве чугаалааннар.

СЭКП Төп Комитединге болгаш эш Н. С. Хрущевка чорудар чагааны митингиниң киржикчилери улуг көдүрлүүшкүн-биле хүлээп алганнар. Бистиң чуртувустуң эң улуг гидроэлектростанциязын тургузар талазы-биле ажылдарны чедиишкинниг доозар дээш бүгү-ле күжениишкиннерин салырын ол чагаада шынзыдып турар.

Соңгукчуларның чагыгларын—амыдыралче

Бистиң чуртка коммунизм тургузуушкунунуң улуг-чаагай сорулгаларынга сорук кирген совет кижилер РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге боттарының эң эки оолдар, кыстарын соңгуп турган, Коммунистиг партияны болгаш Совет чазакты долгандыр сырый каттыжышкынын, чаңгыс эвин база катап илереткеннер.

Чоокта чаа болуп эрткен ол соңгулданың үезинде Советтеринің болгаш ажыл-агый, албан черлериниң ажылдарында четпестерни соңгукчулаң шүгүмчүлеп, ол четпестерни чайладыр талазыбиле практиктиг саналдарын, чагыгларын, сүмелерин боттарының соңгааннарынга бергеннер.

Соңгукчуларның чагыглары болза, ажылчы чоннарның идепкейиниң бедээнин, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунун улам ыңай хөгжүдеринге бүгү чүүлдерни оларның кылыр күзелсоруктуун, Төрээн чурттуң күчүзүн улам ыңай быжыглаар дугайында оларның сагыш салыышкынын херечилеп турар. Бодунун чуртунуң бүрүн эргелиг ээзи болур совет соңгукчу бодунун соңгаан төлээлекчизинге даалгаларны берип, чоннун мурнунга алдарлыг болгаш харыысалгалыг хүлээлгезинге шынчы, шудургу болурун чагып турар. Соңгукчуларның чагыглары—чер-чер Советтериниң болгаш депутаттарның ажыл-чорудулгазынга дайынчы программа болур. Чоннун күзелсоруу болгаш негелде-хереглелдери ол чагыгларда тодаргай илереттинген. Ынчангаш соңгукчуларның чагыглары депутаттарның болгаш чер-чер Советтериниң күүсекчи комитеттериниң ажыл планының өзөңге турар ужурлуг.

Чер-чер Советтериниң бир дугаар сессиялары бистиң республиканың чер бүрүзүнге болуп эрткен. Ол сессиялар организастыг айтырыглардан, тодаргайларга Советтерниң күүсекчи органнарын соңгаанындан ангыда, соңгукчуларның чагыгларын күүседир талазы-биле хемчеглерни чугаалажып, шиитпирлерни хүлээп алган. Ажылчы чоннар депутаттарының Чөөн-Хемчик, Танды, Бии-Хем район Советтериниң сессияларынга соңгукчуларның чагыгларын чугаалажырынга, ол талазы-биле боттуг хемчеглерни ажылдап кылырынга депутаттар идепкейлиг киришкеннер.

Соңгукчуларның чагыг бүрүзүн күүседириниң хуусааларын болгаш харыылаар кижилерни айытқан шиитпирни Бии-Хем район Соведи хүлээп алган. Хемчег бүрүзүнүң күүселдезин күүском контрольдап турар. Депутаттар болгаш доктаамал комиссияларның кежигүннери садыгны, кадык камгалалын, чуртталга бажыңнарының тудуушкунун сонуургап, оларны эжижидер хемчеглерни ап турар. Ол дээрге эки эгелээшкиндир. Ону калбартыр, үргүлчүлээр херек.

Бистиң республиканың экономиказының болгаш культура тургузуушкунунуң бүгү адырларын Советтерниң талазындан удуртурун эжижидерин соңгукчулар боттарының чагыгларынга онзалап демдеглээн. Ол дээрге таварылга эвес. Республиканың чер-чер Советтериниң болгаш ажыл-агыйларының удуртукчуларының ажылында четпестер ам-даа хөй. Ынчангаш соңгукчуларның чагыглары бир талазында чер-чер органнарынга шүгүмчүлел болуп турар, ийи талазында ажыл-чорудулгага угланыышкынны айтып турар.

Ажылчы чоннарның культура-амыдырал хандырылгазы амгы үеним өзүп турар негелдезинге амдаа четпейн турар. Ынчангаш бо айтырыг соңгукчуларның чагыгларында кол черни эзелеп турар. Тес-Хем районнуң соңгукчулары районга садыг ажылын шиитпирлии-биле эжижидер хемчеглерни алырын негеп турар. Ылаңгыя фермаларга, хойжу бригадаларга садыгны болгаш «Тес-Хем» совхозка ниитиниң чемненилгезин эжижидерин чагыгларда айтып турар. Улуг-Хем районнуң соңгукчулары электрижидилгеже кол кичээнгейни угландырган. Барыын-Хемчик районнун соңгукчулары суггарылга системазын сайзыраңгайжыдып тургаш, тараажыларга бедик дужүт өстүрер арганы тургузарын негээннер.

Оон ыңай соңгукчуларның чагыглары чер-черниң амыдыралынга холбашкан тодаргай, хүн бүрүнүң сорулгаларынче угланган. Чижээ, Хандагайтыга чаа электростанция, чүнар бажың тударын, Өвүрнүң хойжу бригадаларының төпторин электрижидерин, Тандының Дүрген хемин көвүрүглээрин, дуржулга станциязының сүт-бараан фермазын механизастаарын соңгукчулар боттарының соңгаан депутаттарын дамчыштыр чер-чер Советтериниң болгаш ажыл-агыйларның удуртукчуларының мурнунга тургускан.

Чер-чер Советтериниң күүскомнарының хүлээлгези болза соңгукчуларның шүгүмчүлелдиг саналдарын, чагыгларын эки өөренип түңнээш, оларны амыдыралга боттандырар талазы-биле боттуг, дээштиг хемчеглерни алыры, организакчы ажылды чорудары болур. Соңгукчуларның чагыгларын боттандырарынга бүгү партия, совет болгаш ажыл-агый организациялары, бүгү совет актив эң-не идепкейлиг киржир хүлээлгелиг.

Чер-чер Советтериниң мурнунда салдынган сорулгаларны чедиишкинниг күүседир төлээде Советтериниң болгаш оларның күүскомнарының талазындан бүгү ажыл-агый, культура тургузуушкунун удуртурунун деннелин бедидип, ажылдың методун сайзырацгайжыдары эргежок чугула.

СЭКП-ниң XXII съездизиниң салган сорулгалары Советтериниң организастыг болгаш массалыг ажылын шиитпирлии-биле эжижидерин негеп турар. Советтериниң ажылынга ажылчы чоннарны, активти, чоннуң хөй-ниити массалыг организацияларын калбаа-биле киириштирери, масса-биле харылзааны быжыглаары—салдынган сорулгаларны чедиишкинниг күүседириниң үндезини болур. Чагыгларны амыдыралга боттандырарынче соңгукчуларның боттарын идепкейлиг киириштирери болгаш мобилизастаары — Советтериниң, оларның бүгү депутаттарының, доктаамал комиссияларының, күүскомнарының хүлээлгези болур.

ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйының дээди чөвүлелинде

Март 26-да ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйының дээди чөвүлелиниң (УАДЧ-ниң) бюрозунуң хуралы болган. Чаа хевирниң материалдарының бүдүрүлгезин хөгжүдери-биле, база чамдык чугула үлетпүр объектилериниң тудуу-биле болгаш чаартылгазы-биле холбашкан айтырыгларны аңаа чугаалажып көрген. Бо айтырыгларны чугаалажып көөрүнге ССРЭ-ниң Күрпланының, ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чөвүлелиниң, ССРЭ-ниң Эртемшинчилел ажылдарын таарыштырып каттыштырар талазы-биле комитединиң, үлетпүр адырларының аайы-биле күрүне комитеттериниң удуртукчу ажылдакчылары, улус ажыл-агый чөвүлелдериниң болгаш бүдүрүлгелериниң ажылдакчылары киришкен.

ССРЭ-ниң УАДЧ-ниң бюрозу, эш Н. С. Хрущевтуң даасканын ёзугаар, чаа силикат материалдарының, оларны хөгжүдеринге болгаш бүдүреринге эргежок чугула таарымчалыг байдалдарны тургузарының дугайында айтырыгны чугаалажып көрүп, улус ажыл-агыйынга ол материалдарны нептередир талазы-биле хемчеглерни белеткээш, киирерин дааскан.

Чуртта база бир эң чугула тудуг болур кылымал волокнонуң Балаковск комбинадында күчүлерни ажыглалга киирериниң планының күүсеттинип турарының дугайында Приволжье Улус ажыл-агый чөвүлелиниң болгаш тудуг организацияларының информацияларын ССРЭ-ниң УАДЧ-ниң бюрозу дыңнаан болгаш ол комбинатта күчүлерни доктааттынган хуусааларында ажыглалга киирерин хандырар талазы-биле эвээн хемчеглерни айыткан.

ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чөвүлелиниң болгаш ССРЭ-ниң Күрпланының чанында Химия талазы-биле күрүне комитединиң саналын ёзугаар ССРЭ-ниң УАДЧ-ниң бюрозу эң быжыг корд волокнону кылып бүдүрериниче шилчиир сорулга-биле корд бүдүрүлгезин чаартырын хандырарының хемчегериниң дугайында шиитпирни хүлээп алган.

Донецк Улус ажыл-агый чөвүлелиниң Ново-Краматорск машина тудуунуң заводунга металлургия болгаш даг-руда үлетпүрүнүң бедик бүдүрүкчүлүг дерилгезин бүдүрерин көвүдедир дугайында айтырыгны хуралга база чугаалажып көрген болгаш чогуур шиитпирни хүлээп алган.

Оон аңгыда хуралга өске-даа чамдык ажыл-агый айтырыгларын чугаалажып көрген.

Хүлээлгезин ажыр күүсеткен

КУНГУРТУГ. **(Радио-биле).** Тес-Хем бүдүрүлге эргелелиниң «Тере-Хөл» колхозунуң малы менди болгаш хүр кыштаглап турар. СЭКП обкомунуң V пленумунуң доктаалын боттандырбышаан, бо чылдың тудугларын мал ажылынче кол угландыр көрүп турар.

Бүдүрүлге тудугларындан бригадага 800 хойнун, фермага 200 инектиң кажаазын кылыр, чуртталганың ажыглалга киирер 24 бажыңнарындан малчыннарга 14 онаажып турар. Кызыл булун, библиотека ышкаш культура албан черлериниң тудугларын база немей кылыр.

Материалдыг байлактың тургузукчулары, ылаңгыя малчыннарның чуртталга амыдыралын улам эжижидеринге партия болгаш чазактың ада ёзулуг сагыш салыышкыны чоннуң улуг өөрүшкүзүн илередип, ажыл-ишчи көдүрлүүшкүнүү хайыктырып турар. Колхоз бо чылдың бирги кварталында күрүнеге эзт, сүт садарының хүлээлгезин ажыр күүсеткен.

Чаа, немей кылыр тудуглардан аңгыда 25 бажыннарны чурттаарынга таарымчалыг дериирин база көрүп турар. Оларның чамдыызынга крышалаар, клодовкалаар, печкалар салыр, соңгаларын каъттаар. Тудуг материалы белеткээри барык доозулган, бызаңчыларның тудуг звенолары бо хүннерде соруктуг ажылдап турар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаты коммунист Дембрел Доржу «Тес-Хем» совхозта хойжулар бригадазын удуртуп турар. Ооң бригадазында 3800 хой бар. Эрткен чылын 62 тонна сигенни, 110 тонна кукуруза силозун белеткээн. Ынчангаштың малдың кыштаглаашкынының үезинде байдал эки болган. Амгы үеде ында хойларның массалыг хураганнаашкыны чоруп турар. Боос хойларны немелде чембиле чемгерип турар.

Чурукта: бригадир Д. Доржу.

Фото В. Лутковтуу.

БО АРЫННЫ ЧЫСКААП ТУРДА

Кызылдың энергетиктериниң чедиишкини

Красноярск ГЭС-тиң тудугжуларының бүгү чуртта алдаржаан чаа күш-ажылчы тиилелгезиниң хүннеринде — күчүлүг Енисейни дуй бооп турда, Кызылдың паротурбинниг төп электростанциязының коллективи база чаа күш-ажылчы чедиишкинниг болган.

Март 27-де, дал дүш турда, № 3 турбогенераторну хуусаа бетинде ажыглалче киирген. Республиканың найысылалы болгаш ооң чоок-казызында колхоэтар, совхоэтар немелде 2500 киловатт-шак электри энергиязын алган. Ол болза Кызылдың энергетиктериниң чаа агрегатты ажыглалга киирер дээш ийи бүдүн чартык ай дургузунда чорудуп келген күжениишкинниг, хынамчалыг ажылының түңнели-дир.

Коммунистиг күш-ажылдың бүдүрүлгези деп бедик ат дээш демисежип турар энергетиктер бо күш-ажылчы чедиишкинин В. И. Ленинниң төрүттүнгениниң 93 чыл оюнга болгаш коммунистиг күш-ажылдың шалыпчыларының Бүгү-эвилел чөвүлел хуралынга белек болдурган.

№ 3 турбогенераторну хуусаа бетинде киирген бүдүрүлгечи ажылхерекке Красноярскиниң «Промэнергомонтаж» черинің № 6 участогунуң монтажниктери улуг рольдуг болган. Ылаңгыя шеф инженер Дмитрий Пыдык, улуг прораб Степан Бойко, монтажниктер эштер Егорычев, Бренов болгаш өске-даа дарганнар, электрокаңнакчылар шудургу, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдааннар.

Чаа агрегат үлетпүр энергиязын берип эгелей бергенде, ол коллективке митинг болган.

Боо-чепсек чок делегей дээш, дайыннар чок делегей дээш

Тайбың камгалалының Совет Комитединиң президиумунуң хуралы

МОСКВА. **(СЭТА-ның корреспондентизи).** Тайбыңга ынакшылдыг күштерни сырый каттыштырар болгаш каттышкан, идепкейлиг хөделиишкин-биле чер кырынга тайбыңны быжыглаар деп, Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң кыйгырыын Тайбың камгалалының Совет комитединиң президиуму изин-биле хүлээп алган.

Президиумнуң калбак хуралы март 26-да болган. Ол хуралдың ажылынга хөй-ниити организацияларының болгаш комиссияларының база тайбың камгалалының чер-черде чамдык комитеттериниң төлээлери киришкен.

Бо чылдың марттың эгезинде Швецияның Мальме хоорайынга Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Президиумунуң болган хуралының түңнелиниң дугайында А. Е. Корнейчуктуң информациязын дыңнап, Чепсегленнишкинни бүгү-ниити дүжүрер болгаш тайбың дээш часкы кампанияны чорудар дугайында кыйгырыгны Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Президиумунуң ол хуралынга хүлээп алганы билдингир.

Санал-оналдарны солушканының соонда Тайбың камгалалының Совет комитединиң президиуму чепсегленнишкинни дүжүрер болгаш тайбын дээш часкы кампанияны чорударын деткип турар медеглелди хүлээп алган. Часкы кампанияны чорудар дугайында Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Президиумунун кыйгырыында илереттинген чаагай идеяларга совет кижилер бүрүнү-биле каттыжып турар деп ол медеглелде чугаалап турар. Агрессчи күштерге болгаш колониализмге удур, национал хамаарышпас чорук болгаш бүгүнниити тайбың дээш демиселге улустарның эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаарынче Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң угландырган чаа күжениишкиннеринге совет кижилер байыр чедирип турар. Чаагай сеткилдиг бүгү кижилер-биле бир дөмей, тайбыңның совет талалакчылары болза, чепсегленнишкинни дүжүрериниң болгаш тайбыңның талазынче шиитпирлиг эргилдени хандырар төлээде боттарының күзелин делегейниң улустары чугаалаар ужурлуг дээрзинге бүзүрелдиг.

Тайбыңның совет талалакчылары тайбыңга ынакшылдыг күштер-биле хол-холундан туттунчуп алгаш, бүгү делегей кампаниязына эң идепкейлиг киржир болгаш боо-чепсек чок делегей дээш улустарның төөгүлүг демиселинге боттарының салыышкынын киирер дээрзинге бүзүрелин Тайбың камгалалының Совет комитединиң президиуму илергейлеп турар.

„Горькийжи неделя“

ГОРЬКИЙ. **(СЭТА-ның корреспондентизи).** Хоорайның болгаш областың ажылчы чоннары Алексей Максимович Горькийниң төрүттүнген хүнүнден бээр 95 чыл оюн калбаа-биле демдеглеп турар. Бо хүннерде А. М. Горькийниң күрүне музейинин залдарында кижилер дола берген, көрүкчүлер «Ленин биле Горький» деп чаа делгелге-биле таныжып турар, улуг чогаалчының дугайында ховар документилерни, ооң фото-чуруктарын ында делгээн.

«Горькийжи неделяның» бо хүннеринде хөй кижилер совет чогаалчыларның бирги съездизинге Горькийниң чугаалаан чугаазының бижимелин дыңнаар дээш ында кээп турар.

Хоочун нижегородчуларның кайгамчык хүнге тураскаал болдурган кежээзи музейге болган. Ооң киржикчилери Горький-биле ужуражышкыннарын сактып чугаалааннар, театрларның артистери ооң чогаалдарының үзүндүлерин номчуп күүсеткилээн.

Чогаалчының амыдыралын болгаш чогаал ажылын чырыткан, көзүп чоруур он делгелгелерни ам бүдүрүлгелерде болгаш ажылчын клубтарда ажыткан.

Чечен чогаалдың номчулга кежээлери, «А. М. Горькийниң ынак хөгжүм чогаалдары» деп кежээлер «Горькийжи неделяның» программазында база кирген.

Мурнакчы дуржулганы—бүгү шахтёрларга

БЕМЕРОВО. **(СЭТА-ның корреспондентизи).** «Кемеровоуголь» трестиң «Березовская-1» шахтазынга бо хүннердегизи ышкаш, ол хире хөй аалчылар кажан-даа келбейн турган. Хөмүр даш үлетпүрүнүн ажылдакчыларының Бүгү-эвилел чөвүлел хуралының киржикчилери ында чыылган. 31 ажыл хүнүнде «К-52М» деп комбайн-биле 76 мун 751 тонна хөмүр лашты казып үндүрген Г. И. Конончуктуң комплексилиг бригадазында хөмүр даш казар ажылдарны организастап турарының аргалары-биле олар танышкан.

Март 26-да шахтёрларның Культура бажыңынга хөмүр даш үлетпүрүнге ажылдың мурнакчы дуржулгазын калбаа-биле нептередир дугайын шыңгыы чугаалажып эгелээн. ССРЭ-ниң Күрпланының чанында Одаар чүүл талазы-биле күрүне комитединиң даргазының оралакчызы И. М. Кратенко бодунуң илеткелинге чоокку ийи—үш чылдарда комбайннарның бүдүрүкчүлүүн бүдүн чартык—ийи катап бедидип болурун Г. Конончуктуң бригадазының болгаш мурнакчы өске-даа коллективтериниң дуржулгазы көргүзүп турар-дыр дээрзин ол демдеглээн. Чижээлээрге, комбайннарның бүдүрүкчүлүүн 50 хуу бедидери— ол дээрге ай бүрүзүнде 7 миллион тонна чыгам хөмүр дашты немей алыр дээни ол. Конончуктуң бригадазының илереткен курлавырлары шахта бүрүзүнде бар.

Бригада комбайнның делегейде эң бедик бүдүрүкчүлүүн канчап чедип алганының дугайында Г. И. Конончуктуң чугаазын чыылганнар улуг соонуургал-биле дыңнаан.

Чурттуң чамдык хөмүр даш бассейннериниң төлээлекчилери ажылдың дуржулгазын чөвүлел хуралга солушкан.

Чөвүлел хурал бодунуң ажылын үргүлчүлеп турар.

СОЦИАЛИСТИГ ӨНЧҮНҮ КӨРҮНГҮР КАМГАЛААР

СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунга эш Н. С. Хрущев мынча деп айыткан: «Бузутчулар, оорлар болгаш хөөли алыкчылары боттарының кем-буруулуг үүлгедиглерин болдурар арга чок хөй-ниитиниң шак ындыг байдалын тургузар ужурлуг бис».

Ол кем-херек үүлгедиишкиннерин болдурбазынга чугула роль хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалаарының органнарынга онаажып турар. Күрүненің материалдыг үнелиг үүлдерин самчыгдаар, хөөли алыр, төчеглээшкин кылыр чоруктар-биле, янзыбүрү бузутчулар-биле демиселди канчаар чорудуп турарының дугайын РСФСР-ниң Хөй-ниитиниң корум-чурум камгалал министерствозунда чөвүлел хуралга чугаалажып турар.

Россия Федерациязының автономнуг республикаларының, крайларының болгаш областарының шагдаа органнарының төлээлекчилери ол чөвүлел хуралда киржип турар. Социалистиг өнчүнү самчыгдаар, хөөли алыр чоруктарга болгаш өске-даа кем-херек үүлгедир чоруктарга удур демиселди күштелдиреринің хемчеглерниң дугайында РСФСР-ниң Хөй-ниитиниң корум-чурум камгалал министерствозунуң кол шагдаа эргелелиниң начальнигиниң оралакчызы Б. В. Новиковтуң илеткелин чөвүлел хуралдың киржикчилери дыңнаан.

Хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалаарының органнары сөөлгү үеде хөй-ниитиге калбаа-биле даянмышаан, самчыгдакчыларның, хөөли алыкчыларының, чижеш садыгжыларның ажыл-чорудулгазын эвээн хөй автономнуг республикаларда, крайларда болгаш областарда мергежилдии-биле үзе шаап турарын илеткелчи-даа, санал бергеннер-даа айыткан. Шагдаа органнары улуг ажылды чорудуп турар, ынчангаш кем-херек үүлгедиишкиннерин чогуур өйүнде чайладырының саны көвүдеп турар. Татар, Чуваш, Башкир АССР-лернин, Рязань, Горький, Пермь болгаш өске-даа областарның шагдаа ажылдакчыларының бо талазы-биле ачы-хавыязы улуг. 1962 чылдың дүжүт ажаап алышкынының үезинде Ставрополь крайга, Орёл, Липец болгаш Ростов областарга чогуур өйүнде ап чоруткан хемчеглерниң ачызында, тарааны болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын самчыгдаар чоруктар дыка кызырылган.

Хөөли алыр чорук—эргиниң ол чүдек-бүжар артыышкыны бүгү совет кижилериниң килеңнээшкинин болдуруп турар деп, СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунга айытынган. Ынчалза-даа Дагестан болгаш Калмык АССР-лернин, Брянск, Псков, Киров болгаш чамдык өске-даа областарның шагдаа органнары хөөли алыр чоруктарга удур чогуур демиселди ам-даа чорутпайн турар. Чамдык черлерде чижеш садыгжыларны сойгалап илеретпейн турар. Якут болгаш Коми АССР-лернин, Астрахань, Кострома, Магадан, Омск болгаш өске-даа областарның шагдаа органнары чижеш садыгжыларны херекке албайн турар.

Дыка хөй районнарда хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалаарының органнары самчыгдакчыларга болгаш хөөли алыкчыларынга удур шиитпирлиг демиселди чорудуп турар апарган. Чижээ, Ленинградка шагдаа органнары садыг организацияларынга турган кем-буруулуг эвээн каш белүктерниң ажыл-чорудулгазын үзе шапкан, самчыгдакчыларның улуг белүктерин Свердлов областка база-ла сойгалап илереткен.

Социалистиг өнчүнүң самчыгдакчылары-биле демисел чорударының органнары бодунуң ажылчорудулгазынга хөй-ниитиге калбаа-биле даянып турар апарган деп, чөвүлел хуралга демдеглээн. Күрүненің болгаш хөй-ниитиниң эт-хөреңгизин камгалаар талазыбиле чөвүлелдерни, инспекцияларны, белүктерни хөй-хөй бүдүрүлгелерде, колхоэтарда болгаш совхоэтарда тургускулаан. Бо талазы-биле улуг ажылды Татар АССР-де болгаш Амур области чорудуп турар. Чижээ, социалистиг өнчүнү камгалаар талазы-биле он-он белүктер ам Амур области ажылдап турар.

Социалистиг өнчүнүң самчыгдакчылары-биле, хөөли алыкчылары-биле демиселге хөй-ниитини ам-даа калбаа-биле хаара тударын чөвүлел хуралдың киржикчилери боттарының чугааларынга онзалап демдеглээннер. Социалистиг өнчүнү камгалаар талазы-биле доктаамал ажылдап турар белүктерни бүдүрүлгелерге, лудугларга, садыг организацияларынга, базаларга болгаш складтарга тургусса чогуур.

РСФСР-ниң Хөй-ниитиниң корум-чурум камгалал министри В. С. Тикунов чөвүлел хуралдың ажылында киржип турар.

А. СЕРБИН,
(СЭТА-ның корр.).

Дашчылар звенозу—кыстар

Ак-Довуракта даг-дүгү арыглаар фабриканың тудуу улам-на бедип үнүп орар. Ол дээрге өптекчилериин, бызаңчыларның, инженер-техниктериң, дашчыларның, штукатуржуларның — чүүл бүрү мергежилдиг тудугжуларың хүн бүрүдеги боттуг ажыл-иживиң көргүзүү-дүр.

Люба Тупоревага баштаткан дашчылар звенозунуң составы бүрүну-биле аныяктар—кыстар. Бижыг найыралдыг, ажылга карак-кызыл, организастыг ол бичии коллектив комбинаттың бүгү тудугжуларының иштери улуг ижинге тодаргай үлүг-хуузун киирип турар. Дашчы кыстарның звенозу ажылдап турда, эр кижилерден тудак чок. Ылангыя фабриканың руда кургадыр корпузунга туйбу-биле эптеп салыр ажылдарны оларның күүсеткени макталдыг болган. Звено шуут даш-биле салыр кадыг ажылдардан-даа чалданмас.

Тудугжу кыстар боттарының бүдүрүлгечи мергежилин база бедидип, өөренип турар. А. Беденеева, Анна. Донгак, Иргит Станя, Монгуш Балчан болгаш Л. Тупорева эрткен чылдың декабрьда тудугжу мергежил бедидериниң курузун доосканнар. А. Донгак кежээки школаның онгу клазын дооскан, ам хөй-ниитичи өгелөөшкин-биле ажылдап турар кадыкшылыга университетиниң дыңнакчызы, звено удуртукчузу Тупорева кежээки тудуг-индустриалдыг техникумда өөренип турар. Ол—эки спортчу.

Бүдүрүлге ажылындан хоорулбайн тургаш, шак ынчаар өөренип, мергежилин бедидип турары-биле дашчы кыстарның ажылы бүдүрүкчүлүг, даантан херек дээш харысалгазын бедии-биле медереп билирлер.

Олар боттарының күш-ажылынга чоргаарланып болур. Бүгү-эвилел ужур-дузалыг онза улуг, шалыпчы тудугларның бирээзи—«Тыва даг-дүгү» комбинатты олар боттарының холдары-биле тудуп тургусчуп турар.

М. САРЫГЛАР,
дашчыларның бригадири.

Хову-Аксындан чаа медээлер

«Тывакобальт» комбинаттың тудугларында часкы ажылдар хайныышкынныг. Участок, объект болгаш бригада бүрүзүнде чаңгыс аай тура-сорук — чарышка алган хүлээлгени херек кырынга күүседир, ажылдың темпизин доктаамал дүргедир дээш ажылдап турар.

Ажылчын суурда чуртталганың, культура-амыдыралдың болгаш бүдүрүлгениң тудуглары ай, квартал санында немежип турар. Тудугжулар бригадазы февраль айның бүдүрүлге планын 106 хуу күүсеткен. Ам эмнелге корпузунуң, бирээзи-ле он ийи болгаш он алды квартиралыг чуртталга бажыңының тудуглары дүрген чоруттунуп турар.

Эш В. Еремингe баштаткан бригада чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар. Февраль айның онаалдазын ук бригада 200 хуу күүсеткен. Он алды квартиралыг 2 бажыңның тудуун дооскаш, ам үшкүзүнүң фундаментизин салып турар. Егор Лебедев, Николай Гончаров, Степан Шапунов болгаш өскедаа бызаңчылар бригаданың чоргаарлары болуп, үлегерлиг ажылдап турар.

Чазаныр цехте эш Р. Коровин удурткан бригада коммунистиг күш-ажылдыы деп бедик атты чедип алган. Ында чазаныкчылар боттарының ажыл-ишчи мергежилин доктаамал бедидип, бар курлавырларны долу ажыглаар дээш чаңгыс эп-сеткилдиг туржуп турар. Цехте Красноярскиниң болгаш Свердловскиниң тудуг училищелериниң келген аныяктар-даа бар. Олар дуржулгалыг мастерлер-биле кады ажылдавышаан, оларның бүдүрүлгечи мергежилин дүрген шинчээдип ап, эки ажылдап турар. Бригаданың кежигүннери чаартыкчы саналдарны база тып үндүрүп турар. Чижээ, дилип каан ыяш материалдарны канчап дүрген кургадып, ажыглалга киирериниң талазы-биле эптиг, ажыктыг саналды олар кедүрген.

Коммунистиг күш-ажылдың бригадазы февраль айның планын 180 хуу күүсеткен.

Хову-Аксының чылыг нүүр-биле ажылдаар электри станциязының коллективи Кызылдың энергетиктериниң кыйгырыынга күзел-сорук-биле каттышкан. ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XIII съездизинге төлептиг ужуражылга дээш чарышта Хову-Аксының энергетиктери база хаара туттунган.

Эрткен ийи айда электри энергиязын ажылдап кылырының онаалдазы 20,3 хууга ажыр күүсеттинген. Электри энергиязын станцияның бодунуң иштики хереглелинге чарыгдаары элээн кызырылган.

«Тывакобальт» комбинаттың бүдүрүлге тудугларының механиктиг цегинде комсомолчу Геннадий Смышляев ажылдап турар. Ооң кол мергежили —дарган.

Аныяк дарган — коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы атты чедип алган. Ол бедик атка ооң күш-ажылы, өөредилгези, аажы-чаңыдаа төлептиг.

Геннадий Смышляев ол ажыл нормазын 150 хуу чедир күүседип турар.

ЧУРУКТА: Геннадий Смышляев.
Ю. Курскиниң чураан чуруу.

Я. Р. Коровин Хову-Аксы ТЭЦ-тиң котёльнинде улуг машинист болуп ажылдап турар. Ооң машиназы кезээде арыг, үрелбес болгаш үзүктел чок ажылдаар. Ооң ажылдап турар ээлчээ январь планын 124 хуу күүсеткен, февральдың база ажырган.

ЧУРУКТА: Я. Р. Коровин. Фото Л. ВАЛЕНТИННИИ.

СЭКП-ниң Программазын күүседиринге, партияның болгаш чазактың директиваларының күүселдезиниң доктаамал хыналдазын организастаарынга, коммунистиг тургузуушкуннуң удуртулгазын улам ыңай сайзыраңгайжыдарынга, партийжи болгаш күрүне сагылга-чурумун база социалистиг хоойлу-дүрүмнерни сагыырын хайгаараарынга партияга болгаш күрүнеге дуза чедирерин партия-күрүне контролюнуң органнарының эң чугула сорулгазы деп санаар.

СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң доктаалындан.

ПАРТИЯ-КҮРҮНЕ КОНТРОЛЮ АЖЫЛДАП ЭГЕЛЭЭН

Чоокта чаа Барыын-Хемчик районнуң партия-күрүне контролюнуң комитединиң хуралынга «Барлык» совхозта малдың өлүп хорап турарының дугайында совхозтуң директору эш Макальскийниң болгаш кол зоотехник эш Мөнге оларның информацияларын дыңнаан. Комитеттиң хыналдазындан илерээни болза, совхозта чыл өгезинден бээр ийи чартык ай дургузунда 644 баш чаш хураганнар өлген болгаш 738 баш хой ара салган. Чаш малдың хораашкынары Бижиктиг-Хая, Аксы-Барлык салбырларында хөй бооп турар.

Совхозта чаш малдың хораашкыны эрткен чылдың бо үезі-биле деннээрте барык ийи чартык катап хөй болуп турар. Кадарчылар Хомушку Дамбадан 118, Монгуш Сүмбер-ооллан 83, Күжүгет Очурдан 60 хураганнар өлүп хораан, Монгуш Төгүс-ооллан 121 хой, Соян Дойбаадан 89 хой ара салгылаан. Х. Дамба, М. Сүмбер-оол оларның коданнарында хойлар дендии арып баксыраан. Совхозтуң директору эш Макальский, кол зоотехник эш Мөнге болгаш малдың улуг эмчизи эш Харитонов оларның ажыл-агыйны кошкак удуртуп турарының түңнелинден ажыл-агыйга дедир эгиттинмес бо улуг когарал каража болган. Мынча хөй мал колдуунда малдың бруцеллёз аарыындан болуп турда-ла, совхозтуң удуртукчулары ол болза кадарчыларның буруузу-дур деп тайылбырлап турарлар. Хамык ужур малды багай ажаап азыраарындан болур дижип турары база-ла чеп.

Ындыг-даа болза совхозтуң удуртукчулары, тускай эртемниглери ажылды контроль-хыналда чок чорудуп, ылаңгыя малдың чемин күсген эгелеп төтчеглеп каапканы мал өлүп хораар чорукка улуг салдарлыг болган. Чижээ, совхозтуң Барлыкта Бугалыг-Бутка, Хөнделен Аксынга, Бижиктиг-Хая шыгынга сигеннерин, Доора-Даг артынга көк-сулазын, шөлдерге хөй саванын совхозтуң база улустуң хуузунда-даа малдары үреп, төтчеглеп чип каапкан. Ам совхозта мал чеминиң курлавыры төнүп турар. Оон ыңай совхозтуң кайы-даа салбырында чаа төрүттүнген чаш малдың үчёду чок болуп турар.

Совхозта мал эдержилгезиниң зоотехниктиг чурумун сагывайн турарындан төрүүр үези четпээн 1962 чылдың орай кыс хураганнары төрүп турар, оларның чаш төлүн алырдан туржук, боттары өлүп турар. Кошкарларны амга чедир хойдан үзүп тускайлаваан.

Мал ажылында ажылдап турар кижилерниң амыдырал-чурталгазынга совхозтуң удуртулгазы ам-даа кошкак кичээнгей салып турар. Ооң уламындан чамдык малчыннар одаар ыяжы чок бергедеп турарлар. Ажылагыйның удуртукчулары, тускай эртемниглер мал баксырап, чаш мал хөй өлүп турар кадарчыларга чогуур ей-шаанда барып, дуза чедирбейн турарлар. Монгуш Сүмбер-ооллуң чаш хураганы 5—6 хонук иштинде 70—80 баш чедир өлүп турда совхозтуң удуртукчулары-даа, кол зоотехник эш Мөнге, мал эмчизи эш Харитоновдаа барбааннар.

Малчыннарның хуузунда малдарын совхозтуң малындан үзүп, тускай кадатка тургузар ажылды совхозтуң дирекциязы, кеңээ совет (даргазы эш О. Биче-оол) амга чедир шиитпирлевээн, ооң уламындан ол малдар совхозтуң сиген, сулазын чип турар. Чижээ, Соян Дойбааның коданында бодунуң 70 ажыг шээр малы, 20 ажыг инээ, 4 хире чылгы малы бар.

Совхозта амгы үеде 25 тонна сиген, 500 тонна силос арткан, чамдык одарларда малдың чаш төлүн чүгле саван-биле чемгерин турар. Малдың байдалы бо хире бергедеп турда боду зоотехник өртемниг Макальский болгаш совхозтуң кол зоотехниги эш Мөнге арткан мал чеминиң чарыгдалынын болгаш ам кайы хире мал чемин өскээртен тыптынып алыр дугайында тодаргай саналашкынны безин кылбааннар. Бо дээрге ол эштериниң ажылга сагыш човавас, харыысалга чок чоруун көргүзүп турар. Үстүнде илереттинген четпестерни болдурганы дээш совхозтуң директору эш Макальскийни болгаш мал ажылынын тускай эртемниглерин партия-күрүне контролюнуң район комитеди шыңгыы сагындырган.

Комитет илереттинген четпестерни чоокку үеде чайладыр дээш тодаргай хемчеглерни ап, партия, совет активтерин болгаш тускай эртемниглерни одар, бөлүктер ээйы-биле быжыглаарын, малчыннарга бүгү талабиле тодаргай дузаны чедирерин совхоз директору эш Макальскийге шыңгыы дааскан.

Ч. ЧЫЛБАК-ООЛ.

ХЕРЭЭЖЕН АЖЫЛ-ИШЧИЛЕР—КОЛХОЗТА УЛУГ КҮШ

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң херээженнери чеди чылдың бешки чылының сорулгаларын амыдыралга боттандырар дээш, колхоз бүдүрүлгезиниң янзы-бүрү адыларында кызымак ажылдап турарлар. Хойжу бригадаларда ажылдап турар херээженнер малдың чаш төлүн чидириг чок ажаап ап турарлар. Монгуш Бавуунуң төрүүр 407 хоюндан 210 хой төрээн, оон 216 хураганны алган. Сат Межей-ооллуң хоюндан төрээн 250 хойдан 251 хураганны алган. Ондар Бичии-уругнуң хоюндан 250 хой хураганнаан, 252 хураганны ап, эки доруктуруп турар.

Саанчылардан Күжүгет Александра бодунуң саап турары 14 инээниң бирээзинден-не 242 литр сүттү, аныяк саанчы Монгуш Чүсүмаа бир инекке онааштыр 220 литр сүттү, бызаа ажаакчызы Сат Сержинмаа азырап, өстүрүп турар бызааларының бирээзиниң дун-хүнде пемелде өзүлдезин 350 грамм чедирип турар. Ол ам үеде 45 баш бызааны доруктуруп турар. Иргит Девиккей төрүүр улуг хаван бүрүзүнден 18 хаван ооллдарын камгалап ап, доруктуруп турар.

Колхозтуң мал болгаш чер база тудуг ажылынга идепкейлиг киржип, ажылдап турар херээженнер 1962 ажыл-агый чылында хөй ажык-ольчаны ажылдап алганнар. Чижээ, Монгуш Севил 442 күш-хүнүн, Хомушку Апууда 405 күш-хүнүн, Иргит Долчун-оол 294 күш-хүнүн ажылдап алганнар. Назы-хары улгалы берген-даа болза М. Оңчутпаа бригадаларга хлеб быжырып берип, 987 күш-хүнүн ажылдап алган. Ол ышкаш 60 хар чедип турар Монгуш Чаксал угбай школага хлеб быжырып, ам 5—6 чыл чедир аксеткилдиг ажылдап турар. Сумунуң 8 чыл школазының аныяк башкыларының аразында класстың удуртукчу башкылары Чат Тамара, Н. Нурзат өөредилге-кижизидилгелиг ажылды эки организастап, ажылын ада-иелер-биле сырый харылзаалыг чорудуп турар. Ооң түңнелинде ол класстарның өөренікчилери чартык чылдың өөредилге программазын үс хуу күүсеткеннер.

Хөй ажы-төлду божуп доруктурган, колхоз бүдүрүлгезинде эки ажылдап, бажыннарының иштин арыг-шевер, шиник, хоорай улузундан дора эвес чурттап олурар О. Бертиле, О. Өшкү-Саар, Х. Казак, А. Анар, М. Анай ышкаш херээженнер колхозта хөй бар. РСФСР-ниң Дээди Совединге болгаш чер-чер Советтеринге март 3-те болуп эрткен соңгулдага район Совединиң депутаттарынга саанчылар М. Мая, М. Сержикей, кеңээ Советке колхозчулар О. Вера, О. Өпей, Х. Борбак, хойжу М. Сеңмит ышкаш мурнакчылар соңгутканнар.

Кеңээ Советте херээженнер чөвүлелиниң даргазы эш Оюн Өпейниң эки удуртулгазы-биле колхоз бүдүрүлгезинге 285 херээженнер ажылдап, улуг ажыл-үүлени бүдүрүп турарлар. Херээженнер чөвүлели партия обкомунуң пленумунуң шиитпирин чон ортузунга тайылбырлап, культурлуг амыдыралды улам хөгжүдер талазы-биле кудумчулар ээйы-биле комиссияларны тургускан. Культурлуг амыдырал дээш социалистиг чарыш колхозта улам калбарган.

Х. ДОРЖУ.

Үстүкү классчылар практикада

Бора-Тайга 11 чыл школазының үстүкү классчылары «Сүт-Хөл» совхозтуң Ортаа-Тал сүт-бараан фермазынга бо-ла чеде бээрлер. Ам ында 9-ку классчыларның практиказы эгелээн. Ол класстарның 23 уруглары үш звено кылдыр үстүп алган. Ийи звено инек саап, бир звено бызаа ажаап, ынчангаш неделя болгаш-ла ажылдың черлерин солчуп турарлар. Саанчылар Шартан, Кызыл, Дудук инек саар талазы-биле арга-дуржулгазын күзелдии-биле дамчыдып, а бызаа ажаакчызы эш Идей-оол чаш болгаш улгадып өзе берген бызааларны ажаап чемгерериниң чижек-нормаларын уругларга айтып берип турар.

Ол-ла класстарның ооллары машиноведение башкызы М. Кундактың удуртулгазы-биле хөрзүннүң үнүш-дүжүттүүн бедидер сорулга-биле тарылга шөлүнче одек сөөртүп келгеннер. Оларда 1 трактиорну быжыглаан.

Саанчылар болгаш өөренікчилер хостуг шактарын солун эрттирип, культурлуг дыштанырынга ынактар. Ооң дугайын 9-ку классчы О. Өлзей мынча деп чугаалаан:

— Бо коллективтиң ажыл-ишчилери быжыг эп-найыралдыг. Олар хөй кезиинде-ле комсомолчулар. Оларның-биле ажылдаары солун болгаш хеглүг. Ол ышкаш мында бүгү-ле байдал биске эки таарымчалыг. Саанчыларның бажыңнары арыг-силиг, чунар бажың, кызыл булуң база бар. Хостуг үевисте номнар, солуннар номчуп, баян, дошпулуур болгаш гитарага-даа ойнап турар бис.

Бо фермага болган сөөлгү бир ужуражыышкын нежээзин ап көрээлиңер. Аңаа ферманың учётчиги, комсомолчу саанчы Экер-оол саанчыларның ажыл-ижи болгаш моон соңгаргы сорулгалары-биле уругларны сонуургаткан. Дараазында өөренікчилер Б. Чечек, О. Зина Кострома областың «Караваево» совхозунда кострома уксаалыг инектерни, чаш бызааларны ажаап, доруктуруп турарын база инектен элбек сүттү ук черниң саанчыларының саап ап келгенин беседага чугаалаараннар. Ол саанчыларга дыка солун болган.

Ол-ла нежээзге саанчылар боттарының концертин уругларга болгаш башкыларга бараалгаткан.

О. ЧЮДЕШ.
Чөөн-Хемчик район.

ШЕФ

«Тээли» совхозтуң Бай-Тал салбырының ажылчы херээженнери ында сес чыл школазының ажылынга бо-ла дузалашкан тургулаар. Чоокта чаа бөлүк иелер интернаттың 5 өрээлдерин чутайлап берген.

Б. КЫРГЫС.

«Найырал» совхозтуң Булун-Терек салбырында сес чыл школазының бөлүк өөренікчилери 80 харлыг Черликпейниң чурттап олурары бажыңны чутайлап берген, оттулар ыяжын база доорап чыгган. Оларның өөредилгеге болгаш амыдыралга чедишкиниг болурун кыргаан алгап йөрээген.

А. ТҮЛҮШ.

Өвүр райкүүскомунуң шагдаа кылдызының бөлүк ажылдакчылары «Коммунизмче орук» колхозтуң малчыны эш Очур-ооллуң кыштаанга шеф организастаан. Олар 400 хойнуң кажаазының иштинде көржеңин үндүрүп, девискээрин арыглап берген.

К. КОМБУ.

Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның ленинчи политиказы

«Совет чазак тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның политиказының ленинчи принциптерин быжыы-биле барымдаалавышаан, тайбыңны камгалаарынга эргежок чугула бүгү-ле чүүлдерни кылып келген болгаш кылып-даа турар».

Н. С. ХРУЩЕВ.

Социализм чурттарының даштыкы политиказының чиңгине шугуму

Боттарынга удурланышкак ийи социал системаларның тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының ленинчи принциптерин делегейниң коммунистиг шимчээшкини быжыы-биле камгалап турар. Ол принциптер дээрге—социалистиг чурттарның даштыкы политиказының чиңгине шугуму-дур, ынчаарга социалистиг чурттарның күүүзү болгаш сырый каттыжышкыны ол политиканы чедиишкиниг боттандырарының кол фактору болуп турар.

1957 болгаш 1960 чылдарда Москвага болган чөвүлел хуралдарга киришкен коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төлөөлекчилери ол ленинчи шугумнуң чайгылыш чок чоруун онзалап демдеглээн болгаш ук политиканың дайынныларындан ону камгалаарын хүлээнгеннер. 81 партияларның төлөөлекчилериниң (1960 чылда болган) Чөвүлел хуралының Медеглелинде айытканы болза: «Бүгү делегейниң коммунистери тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынны бир эп-сеткилдиг деткип, эчизинге чедир камгалап, дайынны болдурбас дээш шиитпирлиг демисежип турарлар».

В. И. Ленинниң ажылдап кылганы тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның политиказы, кажан бодунга орукту чүгле ажыдып ап эгелээн чылдарда, ол политиканы ийи таланың калчаалыг халдаашкынларындан камгалаар ужурга таварышкан бис. Бир талазында, улустар аразының харылзааларына дүшкүүрлүг чорукту хевээр арттырарын болгаш ийи системаларның тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынын болдурбазын оралдашкан буржуаз делегейниң дайынзырак идегеттериниң өнчүк-чөңгээлерин сойгалап илередири база сый шаварны эргежок чугула турган. Аныяк Совет республиканы чылча шаварын империалистер оралдашпышаан, аңаа удур элээн каш калчаалыг походтарны организастаан болгаш удаа-дараа аштырыышкынга таварышканнар.

Өске талазында, янзы-бүрү хевириниң оппортунистериниң халдаашкыннарындан тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның политиказын камгалаары эргежок чугула турган, ынчаарга ол оппортунистер ленинизмниң алыс утказын база ханы бодалын билип ап шыдаваайнар. Оларның чамдызы—чөөн үзелдиг сектанчы ойталакчылар («чөөн» коммунистер) кедергей хоозун, революсчу чоруу-биле чагдынмышаан, тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның политиказын буруу шаап, ол политиканы «капитализмге дүжүп бериишкин-дир» деп адап, капиталдың чурттарынга удур дайын походун кылырынче чөңгээлин-биле кыйгырып турганнар. Оларның ол политиказы өнчүк-чөңгээлиг болгаш ынчаарда быжыкпаан Советтер республиказынга кончуг айыылдыг болуп турган. Оппортунистерниң оон өске бир чамдызы—барыын үзелдиг ойталакчы идегеттер коргуушкунга алыспышаан, бүгү-ле чүүлдерни империалистерге садыптарынга, делегей айтыгларының базавас болганы ол ышкажы». (Чогаалдар, 27-ги томнуң 49-ку арнында). Эрги делегей-биле чергелештир тускай догуннаап турарынга Совет республика өөренип алыр ужурлуг. Тайбың байдалга чурттаар херек. Америка биске дегбезип. А бистер аңаа база-ла дегбээлинер—деп, Владимир Ильич чугаалаан.

Советтер чуртунга тайбың ынчаарда агаар ышкаш эргежок чугула турган — чогаадыкчы, тургузукчу күш-ажылче, социалистиг тургузуушкунче эгелеп кирер арганы ол берген.

Тайбың дээш демисел социализм дээш демиселдиң кол чүүлү болуп турган үеде, ажылчын шимчээшкининиң төөгүзүнден чижектерниң бирээзин Н. С. Хрущев Германияның Социалистиг Чаңгыс аай партиязының VI съездизинге чугаазында айыткан. Октябрьның социалистиг революциязының үезинде байдал чогум-на ындыг турган. В. И. Ленинниң чугаалааны болза: «...дараазында шыныг чоруктан артык маргыш чок база оон артык тодаргай чүү туруп болурул: үш чылды үлаштыр үргүлчүлээн үптекчи дайынга хилинчектелген чонга Совет эрге-чагырганы, черни, ажылчын контрольду болгаш тайбыны берген чазак тиилеттирбес болур. Тайбың — ол дээрге кол чүүл болуп турар-дыр». (Чогаалдар, 27-ги томнуң 17-ги арнында).

Ленинниң партиязы Россияның улустарынга тайбыны, империалистиг дайындан үштүнүп үнерин хандырып берген, социализм дээш демиселге ажылчы чоннарның эң-не калбак маңсаларын Совет эрге-чаргырганы долгандыр сырый каттыштырган.

Улустар аразынга тайбыныың болгаш найыралдың ленинчи идеяларын, тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның политиказын аныяк Совет республиканың ажылчы чоннары кайгамчык улуг күүлдүгүнүүшкүн-биле уткаан болгаш изин-биле деткээннер. Тайбың дугайында, чепсегленишкинни дүжүрер дугайында Совет чазактың саналдарын бүгү чурттарның ажылчын аңгызы база аксеткилдиг хөй кижилери сорук киришкин-биле деткээннер.

Буржуаз пропагандистер нүүлүү, хоозун чулчуруушкунну ынчаарда дораан-на шуугап эгелээннер. Ол чулчуруушкунну бистиң амгы хүнеривисте капиталистиг парлалгада база-ла нептередип турар. Коммунизмниң бүгү делегейге чайлаш чок тиилээриниң дугайында ленинчи идеяларны буржуаз политиктер болгаш идеологтар хажытпышаан, коммунистер болза «боттарының ёзу-чурумнарын нептередир» дээш дайынзырак чорукче, өскениң девискээрлерин эжелеп алырынче чүткүлдүглер деп бөгүнге чедир нүүлдеп турарлар. Төөгү хөгжүлдезиниң оруун капиталистер билип ап шыдавастар азы билип алыр хөөн чоктар, чүге дээрге, төөгү хөгжүлдезиниң угланышкыны оларның чазый-чилби эрге-ажыктарынга удурланышкак болуп турар. А ынчангаш олар делегейге кандыг-даа болуушкунну — Йеменге азы Кубага болган революцияны-даа, АКШ-та азы Японияда дагжыларның ажыл сокадыышкынын-даа «Москваның өнчүктүг үүлгедиглери-дир» деп нүүлдеп турар.

Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның политиказының үндезиннерин империалистер нүүлүү ёзу-биле соора тайылбырлап, социалистиг системаның «кошкааның» демдектерин ол политикадан тыварын оралдашпышаан, тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның политиказынга кезээде удурланып келгеннер, аңаа олар чүгле пропаганданы ажыглап турар эвес дээрзин демдеглээр херек. Герман болгаш Барыын Берлин айтыгларының талазы-биле дугуржулгаларны чедип алырын олар үзүп, термоядролуг чепсекти шенээрин база бүдүрерин хоругдаар дугайында, чепсегленишкинни бүгү-ниити дүжүрер дугайында чугаалажыышкыннарны моондактап, улустар аразының харылзааларында дүшкүүрлүг чорукту кошкадыр херекти үзерин бүгү-ле аргалар-биле оралдажып турарлар.

Социализм чурттарына удур дайын белеткелиниң дугайында милитаристер ажыы-биле чугаалавышаан, делегейниң чаа дайынының халавынче кижи төрелгетенни киирер дээш боттарынга таарымчалыг таварылгаларны дилеп турар. Ындыг болза-даа, дайын болур бе, азы болбас бе дээр дугайында айтыгыг, улустар аразының харылзааларының бодунуң характери ам чүгле реакционерлериниң бодалдарындан хамаарышпас. Тайбыңның кожа-хелбээ догуннаашкынының политиказын чоруларынче капиталистерни албадап шыдаар шак ындыг күүлүг апарган.

Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын—социализм чурттарының чайгылыш чок политиказы

Коммунистер—ылаңгыя политикага кандыг-даа өнчүк-чөңгээниң чайгылыш чок удурланыкчылары. Политика—ол дээрге, хөй чүс миллион кижилериң эрге-ажыктарынга хамаарышкан ниитилел амыдыралының ындыг адыры-дыр. Чаагай сеткилдиг чоруктуң бедик идеалдарын удуртулга болдурган коммунистер болза кижилернин эрге-ажыктарын кезээде бирги чергениң херээ кылдыр үнелеп келген болгаш оларның салым-чолун дорамчылаар чорукту шиитпирлиг-биле сый шаварлар.

Коммунистер бодунуң кандыг-даа политиктиг базымын бүгү үе-чаданың болгаш амгы үениң анализин барымдаалавышаан, эртем ёзугаар чогаадып ап турарлар. Социалистиг системаның даштыкы политиказының сорулгаларын база угланышкыннарын ажылдап кылырда чогум-на шак ол арганы ажытлаан. Социализм чурттарының политиказының характери болгаш утка-шынары амгы бүгү үе-чаданың характерин тодаргайлаан. Ынчангаш, тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын дээрге, кандыг-бир тускайлаң үеде херектиг даштыкы политика эвес, а капитализмден коммунизмче кижи төрелгетеннің шилчириниң бүгү үе-чадазының дургузунда социализм чурттарының стратегтиг сорулгазы болуп турар. Ол сорулганы боттандырарынга төөгүнүң түс-түс тодаргай үе-чадалары-биле холбашкан тактиктиг янзы-бүрү аргалар туруп болур, ынчалзажок ук сорулганың алыс утка-шынары өскерилге чок хевээр арткан турар.

Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын болза кижи төрелгетен ниитилелиниң хөгжүлдезиниң эргежок чугула боттуг чүүлү болуп турар. Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын дээрге, бүгү кижилерге херек болгаш амгы үениң боттуг хоойлуларындан хамаарылгалыг. «Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын азы халаштыг дайын—айтыгыны төөгү шак ынчаар тургускан»—деп, СЭКП-ниң Программазында демдеглээн. Амгы байдалдарның үезинде дайын бир эвес болу берзе, ол хамыктың мурнунда капитализмге өлүмүг болур, ынчалзажок чүс-чүс миллион кижилерни кырып, ниитилел хөгжүлдезин үр үениң дургузунда моондактаан турар ийик.

ССРЭ-ниң болгаш социалистиг бүгү чурттарның даштыкы политиказының кол сорулгазы — ол дээрге, социа-

ХОЙЖУЛАРЫВЫСТА АЖЫЛ-ИШ

Кидин-түлүк

Чөөн-Хемчик районда «Октябрь 30 чылы» колхозтуң малы менди болгаш хүр кыштаглап турар. Ол болза мурнуку чылдарда болган четпестерни катаптавас дээш кышка белеткелди эки организастаанын, ылаңгыя чаш малды бүрүн өстүрүп доруктурары дээш тодаргай хемчеглерни алганын илередип турар.

Сөөлгү хүннерге чедир төрээн 2880 хойнуң 2896 хураганы шупту менди. Бо талазы-биле ажылы үлегерлиг малчыннар колхозта өвүдеп турар. Чижээ, О. Чылбаанның 229 хою 239 хураганны, К. Досумаанның 395 хою 398 хураганны төрээн, шупту бар. Ол ышкаш О. Монгуш, М. Анай, С. Чолдайбан, Д. Серемаа болгаш өске-даа малчыннарның кодаңында ооллаашкын кидин-түлүк.

О. ОЧУР-ООЛ.

Хойжу бригадир

Коммунист Казакин Доржу — Өвүр районнуң «Торгалыг» колхозунуң хоочун чолаачыларының бирээзи. Оон күш-ажылга кызымаккай чоруун колхозтуң баштаар чери-даа, колхозчулар-даа үргүлчү мактап келген.

Көдээ ажыл-агыйны көдүрери бүгү улустуң, бүгү партияның херээ дээрзин эш Доржу ханызы-биле медереп билбишаан, СЗКП ТК-ның март Пленумунуң соонда шуут мал ажылынга ажылдаар күзелин ол илереткен. Колхозтуң баштаар чери болгаш партия организациязы оон ол күзелин изии-биле детиээн болгаш ону Сарыг-Хөлде хойжу бригаданың бригадиринге томуйлаан.

Оон бээр ам бир чыл болган. Эш Доржу ында база-ла эки ажылдап турар. Бо чылын ол черге хар улуг болган. Ынчалза-даа бригаданың кыштаглаашынынга эки белеткели малдың хүр чыл ажырыышынын хандырган. Амгы үеде бригадада 3500 хой бар. Олар кидин-не ооллап турар. Ылаңгыя ук бригаданың кежигүнү Кыргыс Зренчинниң 480 хоюндан 300 хой төрээн. Оларның бүгү хураганнары менди камгалап алдынган.

Чеди чылдың бешки чылында мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдириңге бригаданың күш-ажылчы салыышкыннарын киирер дээш бригадир улам идепкейлиг ажылдап турар. Ук бригадага быжыглаан мал чеми сөөртүр чүүк машиназын эш Доржу боду чолаачылап, мал чемин үзүктелдирбейн турар.

С. АНАЙ-ООЛ.

Кыштаглаашкын бисте кандыгыл?

Хар улуг дүжүп, мал чемнери четчири-биле белеттеттинмейн барганындан бистин «Х Улуг хурал» колхозка мал кыштагладыышкыны мында кезек үеде дыка бергедээшкинге таварышкан турган. Колхоз баштаар чер, партия, комсомолдуң эге организациялары байдалды өөренип көргеш, малды менди кыш ажырарының бүгү-ле болдунар аргаларын хереглеп, шиитпирлиг хемчеглерни алган.

Хамыктың мурнунда мал ажылының удуртулгазын эң дээре күштербиле быжыглаан. Ылаңгыя төп сүтбараан фермазының эргелекчизинге колхозта парторганизацияның бюро кежигүнү, ажыл-херектин билдиглиг организакчызы эш Сат Сорукту чоруткан. Б. Балдай-оол, Б. Чүльдүм, Ч. Сарыг-бол дээн ышкаш коммунистер шээр мал коданнарында шуут ажылдап кирген. Элээн хөй коммунистер болгаш комсомолчулар хүн бүрү дуза чедирери-биле тус-тус малчыннарда быжыглаттынган.

Малчыннар ортузунда политмассалыг ажылче база улуг кичээнгей салдынып эгелээн. Парторганизацияның ажылдап кылган тускай планын өзугаар агитаторлар, пропагандистер малчыннарга үргүлчү чедип, доңчу лекция, беседаларны номчуп турар апарган. Почта чедирилгези мурнукузундан экижээн. Аныяк саанчыларның, бызаа ажаакчыларының күжү-биле бот-тывынгыр уран чүүл көргүзүглери база организастаттынып турар. Колхоз школазының башкылар коллективи, үстүү класстарның өөренирчилери төп сүт-бараан фермазында быжыглаттынган. Олар хана солуну, агитхуудустар болгаш кескү агитацилиг өске-даа хевирлерин дерип кылырынга эки дузалажып турар.

Тус-тус фермаларда болгаш кыштагларда мал чемнериниң чарыгдалыпга шыңгыы үчүтү тургускан, чүм оттуг одарларның харын дал-быйлап аштаан, оларга күжү эки малдарны одарладыр хемчеглерни база хереглеп турар. Ап чоруткан хемчеглериниң түннелинде мал кыштагладыышкынының берге байдалы ам чүгээржээн. Ниитиниң малын менди кыш ажырып болурунуң аргазы ам колхозта бар.

Чамдык одарларда шээр малдың ооллаашкыны үргүлчүлеп, чаш төл менди алдынып турар. Ылаңгыя коммунистер С. Баян-оол, С. Сендажы оларның коданнарында 200—300 хире хойлар ооллаан, оларның хураганнарында чаңгыс-даа чидириг чок. Колхозтуң малчыннары улуг малдарны менди кыш ажырарындан аңгыда, оларның чаш төлүн онча алыр дээш шыңгыы демиселди уламчылап турарлар. Мал кыштагладыышкынының бо шиитпирлиг үезинде ол дем каттыжыышкынныг демисел бо хевээр үргүлчүлээр болза, колхозтуң кол байлаа болур мал бо чылын менди камгалаттынар болгаш мал продуктуларының бүдүрүлгези өзер, ынчангаш күрүне мурнунга планныг онаалгалар чедиишкиниг күүсеттинер дээрзинге бүзүреп болур.

О. СЕДИИ.
Улуг-Хем район.
Баян-Кол суур.

ХОЙЖУ ДЕПУТАТ

Тес-Хем районнуң «Тере-Хөл» колхозунуң хойжузу эш Чап Дамдын Дежитович Шынаа көдээ Советиниң депутады турган. Бо чылдың март 3-те Тес-Хем район Советиниң депутадынга сонгуттурган. Чоннуң бедик идегелин ол бодунуң кызымаккай ажылы-биле, хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржилгези-биле шынзыктырып турар.

Ниитиниң хоюн эш Чап ам тос ажыг чылдарның дургузунда малдап келген. Эрткен чылын ол төрүүр 100 хойга онааштыр 101 хураганнарны доруктурып өстүрген. Ол дээрге колхозтуң төрүүр чүс хоюнга хамаарыштыр алган хураганындан 16 хураган хөй болганы ол. Тус чернин уксаазын экижиппээн хойларының бирээзинден-не 1,7 кг дүктү, азы колхозтуң хөй бүрүзүнден алган дүгүнден 300 грамм хөй дүктү кыргып алган.

Чылдың бүгү үелеринде малдың одарын ол эки таарыштырып, эки шынарлыг, четчир санныг сигенни белеткеп, малды шынарлыг кажаалар-биле хандырган. Оон ажаап турар хойлары хүр. Ам төрээн хойларын сиген-биле тургузур азырап турар. Хой төрүүр кол кыштаанда чаш хураганнарны, элээди апарган хураганнарны, мырынай улгады берген хураганнарны оларның иелери-биле тургузар үш аңгы кажаалар-лыг.

Дамдын Дежитович бодунуң колхозчу хойжу болуп келгенинин он чыл оюн бо чылын ажыл-агыйжы чаа чедиишкиннер-биле демделээр дээн эрес-шудургу ажылдап турар.

Хойну тарып боозадырынга ол мергежип алган болгаш элээн хойжуларны аңаа база өөреткен. Бодунуң ажылының дуржулгазын болгаш республиканың мурнакчы хойжуларының дуржулгазын өске хойжуларга таныштырып турар.

Көдээ болгаш район Советтериниң сессияларынга киришкеш, оларга болган айтырыглар болгаш хүлээп алган шиитпирлер дугайын бодунуң сонгукчуларынга үргүлчү таныштырары аңаа шуут чаңчыл болган.

Хой ажылын механизастаар, мурнакчы дуржулганы нептередир, малчыннарның амыдырал-чурталгазын экижидер талазы-биле депутат саныш салып, санал-оналын хамаарышкан организацияларга киирип турар.

Хойжу депутат эрткен чылдагызындан куду эвес көргүзүглерни бо чылын чедип алыр хүлээлгени болунга алган. Бо хүлээлгезин эш Чап база-ла алдырлыы-биле күүседип, чоннуң айбычызы болур хүндүлүг хүлээлгезин ажыл-херектери-биле шынзыктырып шыдаар дээрзинге чигзиниг турбас.

К. ЧАМЗЫРЫҢ.

«Тес-Хем» совхозта хойжу эш Делгер-оол чыл бүрүзүнде малга чемни чогуур өйүнде белеткеп, кажааларны ссптеп алыр. Оон ужурунда чаш хураганнарны неззэде бүрүн ажаап алыр. Эрткен чылын төрээн 230 хойдан 245 хураганны ол ажаап, камгалап алган.

ЧУРУКТА: эш Делгер-оол. Фото В. ЛУТКОВТУУ.

Хураганнар хүр

Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң Эйлиг-Хем участогунуң малчыны В. Баазацның хою менди болгаш хүр кыштаглап турар. Ол болза чайгы семиртилгени эки организастаанын, кышкы одарны чөп ажыглавышаан, ажаалда-хайгаарал-че кичээнгейни улгаттырганын илередип турар.

Малчынның хою бо хүннерде ооллаашкынны улаштырып турар. Баштайгы төрээн 294 хойнуң хураганы 306 болган. Эки ажаап, чемгерип турарындан хураганнар хүр, дүрген мандып турар.

Т. БҮРБҮ-СЭЗН.

Аныяк ыраажы

Элээн улгады берген кадай кижи мени эжиннде «ыры клазы» деп бижип каан өрээлче эккелгеш: «тыва кыстың ырлаарын дыңнаңар»—дээш, сандай ап берди. Олуруп алдым. Рояльдың халывын ажыткаш, оон мурнунда турган, чиңгежек, узун, хөөү сынныг, кайгалымаар улуг характарлыг, дыдыраш кара чаштыг, ак шырайлыг уруг, шулукчу Сергей Пюрбюнүң сөзүнге бижиттинген «Айлаң күшкаш» деп ырыны ырлай бээрге, мээң караамга Тываның каас-чараш үнүш-бойдузу, чечек-чимизи хөлбеңейдир көстүп келди. Күш-ажыл-биле чымышталган ховуларның кедээзинге, көк дээрниң дүдүскээнче шымылдыр ужуп, ырлап турган айлаң күшкаштың үнүнге дөмей, ол арыг, бедик үнүг тыва кыс болза, Евгения Александровна Смирнованың өөренирчизи, Кыргыс ССР-ниң төвү—Фрунзе хоорайның музыка училищезиниң 4-кү курузунуң сургуулу Монгуш Өшкү-Саар-дыр.

Өшкү-Саарның үнү чүгле ам чаа сырыныалдыр дыңналып келбээн. Ол Чадаана хемниң унунга, Бажың-Алаактың торгу дег хоюг сигеннер, айыраңнааш оң-баазын чечектер шыпкан шыктарынга хураган кадарып хораан чылдарындала төрээн черниң кыңгырашкан кара сугларынга үдедип, чаңгыланып ырлап хораан. Хоочун ыраажы Маадыр-оол: «Мээң уруумдаа кедизинде барып берге ыраажы болур-дур эвеспе!» деп магадап, чоок-кавының чонунга адаргадыр чугаалап хораан. Өшкү-Саар Маадыр-ооловна 1959 чылда Хандагайтының ортумак школазын доосказ, Кызылдың хөгжүмшин театрынга кирген.

Ол ыраажы талантылыг уругну ол-ла чылын Фрунзе хоорайда музыка училищезинче өөредип чоруткан.

Артист болуруп кым күзевес боор. Артист кижи чоннуң диңмиттиг адыш часкаашкыннарын чаалап алгыже, оларның улуг сонуургалын хандырып шыдаар мастер болгуже чедир берге оруктарны эртер, улуг күштү үндүрер дээрзи тодаргай. Ындыг бергелерге торулбайн, бодунуң ынак профессиязынга быжыг туруштуу-биле кирипкен, ураи чүүлге бердинген аныяк уруг Өшкү-Саар бирги курстуң экзаменнерин эки дужааган. Ынчан «Өпей ырын» ырлап турган, оон сеткил-сагыжы хайныгып, караанның чажы бүлдеңейнип турганын башкызы Евгения Александровна ам-даа сактып чугаалап олурар.

Оон бээр дөрт чылдар эрте берген. Өшкү-Саар классиктиг болгаш совет композиторларның кандыг ырларын, романстарын ырлаваан дээр!... Ол амыдыралдың бир улуг «артын» ажып келген. Бо чылын ол училищени доозар. Дипломнуг ажылынга композитор Вердиниң «Травята» деп операзындан Виолетаның ариязын, «Гиголетадан» Джильдиниң ариязын, Рахманиновтуң «Мында эки» деп романзын болгаш өске-даа нарын, берге ырларын күүседир.

Өшкү-Саар кажан бедик үн-биле ырлаарга үнүнүң арыы, хоюу дам баар. «Училищени дооскаш, төрээн Тывамга ээп келгеш, чонумга бараан болуп ажылдаар мен» деп келир үениң аныяк ыраажызы Монгуш Өшкү-Саар ханы күзелин чугаалап турар.

Композитор С. БЮРБЕ.

ССРЭ-ниң Дээди судунуң пленуму

ССРЭ-ниң Дээди судунуң эдилчиг пленуму А. Ф. Горкиниң даргаалашкыны-биле чоокта чаа болуп эрткен.

ССРЭ-ниң Дээди судунуң даргазының бирги оралакчызы В. В. Куликовтуң илеткели-биле пленум кеземче херектерин көөрде хоойлуларны судларның сагып турарының дугайында айтырыгны чугаалажып көрген.

Дүрүм-хоойлуну болгаш хөй-ниитиниң корум-чурумун бүгү хемчегби-ле быжыглаар, совет хамаатыларның эргелерин камгалаарын күштелдирер чорук болза бистиң чуртувуска коммунистиг ниитилелди чедиишкиниг тургузарының эң чүгүла негелдези болур дээрзи илеткелге болгаш ССРЭ-ниң Дээди судунуң кежигүннериниң, а ол ышкаш пленумнуң ажылынга киришкен автономнуг республикаларның чамдык дээди судтарының, крайлар, областар судтарының даргаларының база улус шиитпекчилериниң саналдарынга демдеглеттинген. Маңаа холбаштыр суд органнарынга негелде дыка өзүп турар.

Суд органнары сөөлгү чылдарның дургузунда ажылдың шынарын элээн эжижиткен, ынчалза-даа чамдык судтар херектерни болгаш ажылчы чоннарның хомудалын көөрде хоойлу-дүрүмнү шыңгыы хажыдар чорукту ам-даа болдуруп турарлар. Хамаатыларны үндезин-барымдаа чок черге шиидер, а ол ышкаш кем-херек үүлгеткен кижилерни агартып үндүрер таварылгалар, кем-херек үүлгедиишкинин шын эвес тодарадырының болгаш кылган үүлгедигнин база херектээн кижилерниң бодунуң характеринге дүүшпес кеземче-хемчег онаар, бүрүүдаттырган кижиниң камгаланыр эргелерин кызып-кыяр, херекти көөрүнүң хоойлуда доктааттынган хуусаларын хажыдар фактылар суд практиказында бар болуп турар. Ол хажыдыышкыннар ажылчы чоннуң коммунистиг кижизидилгезиниң херээнге болгаш кем-херек үүлгедир чорук-биле демиселди организастаарынга, совет хамаатыларның эргелеринге болгаш дүрүм өзугаар эргеажыктарынга улуг хораны чедирип турар.

Кем-херек үүлгедир чорукту чуртка узуткаар талазы-биле партияның салган сорулгазын чедиишкиниг күүседирин хоойлуларны шыңгыы болгаш хажык чок сагын турган чедип алган туруп болур болгаш хоойлудүрүмнү кандыг-даа янзы-биле хажыдар чорук суд ажыл-чорудулгазынга турбас ужурлуг дээрзинче судтарның кичээнгейин пленумнуң хүлээп алган доктаалы угландырып турар. Херек үүлгеткен кижи бүрүзүн чөптүү-биле шииткен турарының болгаш буруу чок чаңчыс-даа кижини кеземче харыысалгызынга кирип, шиитпирниң турарының дугайында хоойлунуң кол негелдезин күүседириниң эргежок чугулазын пленум өнзалап айыткан.

Барымдаа чок черге шииткениниң азы агартып үндүргениниң болгаш хоойлуну хажыдып турар өске-даа чоруктарның дугайында хамаатыларның хомудалдарын база билдиришкиннерин, а ол ышкаш хөй-ниити организацияларының, парлалганың дыннадыгларын эн-не кичээнгейлиг көөрүн, кээп турар медээлерни ылаштыг хынаарын болгаш хоойлуга дүүштүр катап тургузарының хемчеглерин алырын шииткекчилерге пленум хүлээткен.

«Хөй-ниитиге ажыктыг ажылдан ойталап, хөй-ниитиге удур маңгыс амыдырал-биле чурттап турар кижилер-биле демиселди күштелдирер дугайында дүрүмнү судтардан боттандырарының чурумунуң дугайында» ССРЭ-ниң Дээди судунуң пленумунуң 1961 чылдың сентябрь 12-деги доктаалын суд органнарының күүседип турарының дугайында РСФСР-ниң Дээди судунуң даргазы Л. Н. Смирновтуң болгаш Литва ССР-ниң Дээди судунуң даргазы А. Л. Ликастың, а ол ышкаш ССРЭ-ниң Дээди судунуң кеземче херектериниң талазы-биле суд коллегиязының даргазы Г. З. Анашкиниң илеткелдерин пленум дыңнаан.

Ниитилелге удур маңгыс идегеттер-биле демиселди судтар кошкатпас ужурлуг деп, пленумнуң доктаалында айыткан болгаш ол херектерни хөй-ниитиниң төлээлекчилериниң киржилгези-биле, херектерни шын көөрүн магадылап турар доктааттынган хоойлу нормаларын шыңгыы сагывышаан, үнүүшкүннүг сессияларга, бүдүрүүлгелерге, совхозтарга, колхозтарга, бажыңнар эргелелдеринге көөрүн сүмелээн.

Пленум өске-даа доктаалдарны хүлээп алган.

ССРЭ-ниң чиңгине прокурору Р. А. Руденко болгаш ССРЭ-ниң чиңгине прокурорунуң бирги оралакчызы А. Н. Мишутин, эвилелдешкен республикаларның дээди судтарының даргаларының кеземче херектериниң талазы-биле оралакчылары, ССРЭ-ниң Дээди судунуң чанында эртем-консультативтиг чөвүлелдиң кежигүннери пленумнуң ажылынга киришкен.

Сагыш салбаанындан

«Большевик» колхоз тудуг ыяжының белеткелин хожудаткан. Артель баштаар чери ыяш белеткээр звеноларны мырыңай чаа тургускан. Ыяш кезер участок дээш аңаа төлевир кылдыр киирер акша-хөренги колхозта чок болганы-биле ыяш белеткелин баш удур чоруттаан. Ажылагыйның удуртукчулары бо айтырыгны чүге чогуур үезинде шиитпирлевейн турганыл?

Ам хар эрип турар, орук баксыраан үеде ыяш сөөртүрүнге берге байдал таваржыр деп чүве тодаргай. Бо чылдың тудугларына 2500 кубометр ыяш херек. Ыяш дилериннге безин 700—800 кубометр ыяш негеттинип турар. Чоокка чедир-ле бо талазы-биле кылдынган чүве чаңгыс-даа чок. Пилораманың хирээзи эргижиреп үрелген. Чаа хирээни, оон артык кезектерин сураглап эккелдирер талазы-биле баштаар чер боттуг хемчеглерни албаан. «РБ-65» деп маркалыг хирээни тып эккелдирип көрүнер деп чагыг бээрге, сыр өске хирээлер чагыттырып эккээрдир. Ынчан туруп кайын боор! Пилораманы хөделдирип ажылдадырынга херек калбак баа безин чок.

Бо чылын кылыр тудуглар хөй. Ынчангаш хамыктың мурнунда ыяш болгаш тудуг материалдарының белеткелин бүгү аргаларны хереглеп тургаш, дургедедири бисте онза чугула айтырыг.

К. КАРА-САЛ.
Барыын-Хемчик.

лизмни болгаш коммунизмни тургузарынга тайбың байдалдарны хандырары, төөгүде эң-не халаптыг, хыдыкчы чаа дайындан кижи төрелгетенни бүгү улустар-биле кады камгалаары болур. Ол сорулганы бистер удурланышкак ийи социал системаларның тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының болгаш экономиктиг чарыжының принциптеринге үндезилээш боттандырып турар бис. Социализмниң дайзыннары социалистиг системаның «кошкак чоруунуң» демдектерин тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның политиказындан тыварын оралдажып, Совет Эвилели шериг болгаш экономика талазы-биле капитализмниң системазындан дыка артык күштүг апарган дораан-на тайбың кожа-хелбээ догуннаашкындан ойталай бээр деп чулчуруп турарлар. Оларның ындыг нүүлүү бадыткаашкынында кандыг-даа үндезин чок. Күштериниң деңзигүүр байдалы биске ажыктыг кылдыр өскерилгени билдингир болгай, ол дугайын капиталистиг идеологтар чамдыкта боттары безин хүлээп көрүп турарлар. Ындыг турбуже, тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның идеялары дээш демиселден ойталаваан бис, харындаа өртемчей кырында ийи социал системалар бар турда-ла безин ниитилелдиң амыдыралындан дайыннарны чок кылып, кезээ-өөгеде узуткаарының сорук киирикчи перспективазын кижи төрелгетенниң мурнунга ажыдып берген.

1980 чылда социализмниң болгаш коммунизмниң делегей системазы үлетпүр болгаш өске-даа продукцияны бүдүрер талазы-биле капиталистиг делегейден дыка артык болур. Капитализм ынчаарда экономика талазы-биле коммунизмге бичии-даа деннежип шыдавас, ынчаарга экономика болза кандыг-даа чурттуң азы системаның күүү-шыдалының үндезини болуп турар болгай. Буржуаз пропагандистериниң даап бодаашкыны болгаш коргудуушкуннары турза-даа, бодувустуң ниитилел тургузуувусту арткан делегейге дөгээринге капитализмден артык күштүг чоруувусту ажыглаарын бодавайн турар бис, тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның политиказындан ойталавас бис, а чедип алдынган артык күштүг чоруувусту үүгле тайбыңны быжыглаарының эрге-ажыктарынга ажыглаарывысты быжыы-биле медеглеп турар бис.

Ниитилел хоойлуларының хөделиишкининиң күжүн ёзугаар кижи төрелгетен коммунизмге чеде бээр деп чугаалап-даа турар бис. Ындыг болза-даа социализм чурттарының улустары боттарының идеяларын база ёзу-чурумнарын өске улустарга дөгевейн келген болгаш дөгевейн-даа турар, а боттарының үлегериниң күжү-биле, эң-не чечектелген болгаш чөптүг ниитилелди тургузарынга чедиишкиннери-биле төөгүлүг дешилгеге идигни бээр апаар.

«Дайыннарны узуткаары, өртемчей кырынга мөңге тайбыңны бадыткаары—коммунизмниң төөгүлүг хүлээлгези... Янзы-бүрү ниитилел тургузуглуг күрүнелериниң тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының политиказын Совет Эвилели шиитпирлиг камгалап келген болгаш камгалаардаа апаар»—деп, бодунуң Программазында партия айыткан.

Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның ленинчи политиказының теоретиктиг үндезиннери

Социалистиг даштыкы политиканың кол принциптерин В. И. Ленин ажылдап кылган. Ол принциптери, а ол ышкаш тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның идеяларын база ону херек кырында боттандырарының аргазын партияның хөй документилеринде, ылаңгыя СЭКП-ниң XX, XXI болгаш XXII съездилериниң төөгүлүг шиитпирлеринде улам ыңай сайыраткан. Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның теориязына болгаш практиказына улуг салыышкынны эш Н. С. Хрущев киирген.

Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның политиказы болза тус-тус кижилериниң тура-соруундан хамаарышпас, төөгү хөгжүдезиниң боттуг, дүрүм ёзугаар үүлдериниң хамааржып турар, ол үүлдерни В. И. Ленин капитализмниң дээди чадазы болур империализмни анализтеп турган илереткен.

Империализмниң үезинде, оон хөгжүдезиниң дески эвес чоруунуң түннелинде чамдык чурттар социализмниң оруунче шилчиирингге өске чурттарны мурнай сайзырай бээрин В. И. Ленин айыткан. Капитализмниң илчирбези оон кошкак талаларынга, чаа үүлдүң күштери эрги үүлдүң күштериниң артык апарган черге үстүп чаштаан турар.

Шылгараан угаанныг Ленин башкының өттүр көрген ол түннелин төөгү бадыткаан: империализмниң илчирбези 1917 чылда Россияга үстүп чаштай берген, а 28 чылдар эрткен сөөлүнде революцияларның чаа болуушкуну эгелээн болгаш элээн каш өске чурттарны капиталистиг системадан хостаан.

Кожа чурттаары—ол дээрге, кожа-хелбээ догуннаары-дыр. Кожа-хелбээ турарын капиталистер күзевээннер, олар социалистиг системаны узуткаарын, оларга дувурээзинни болгаш баш аарышкынын таварыштырып турар айтырыгны карак чивеш дээр аразында «шиитпирлээрин» күзеп келгеннер. Ынчалзажок Хүннүң эргилдезин дедирлендириниң болдунмазы ышкаш, социализмни узуткаары кажан-даа болдунмас.

Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын болза капитализмниң чурттарының иштинге-даа, ийи системаларның аразынга-даа аңгы демиселин сокстапайн турар. Ынчангаш партияның Программазында айытканы болза, тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын дээрге, «социализм болгаш капитализмниң аразынга тайбың чарыштың делегей хемчээлинге үндезини база оларның аразынга аңгы демиселиниң тускай хевири болуп турар».

Ол дээрге боттарының аразынга эптежилге кажан-даа турбас аңгы талазы-биле ийи идеологияларның демиселиниң база хевири-дир. Оларның бирээзиниң артык күштүг чоруун чепсектиң күжү-биле эвес, а кижи төрелгетенни бодунче хандыкшыдар, аңаа тайбыңны болгаш чечектелиишкинни, социал талазы-биле чөптүг чоруукту база төөгүде көстүп көрбээн депшилгени хандырып бээр аргалыы-биле көргүзер апаар.

Дайынның чок болуру—тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның кол үүлү. Ынчалзажок ол дээрге, бүгүле үүлдерниң бүткени ол эвес-тир. Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын дээрге, улустар аразының харылзаалаларынга элээн каш принциптерни кайы-кайызының хүлээп көөрү болгаш хүндүлээри, садыг болгаш культура харылзааларын калбартыры, тайбыңны камгалаарынга таарымчалыг салдарны чедирер өске-даа байдалдарны тургузары болур. В. И. Ленинниң чогаалдарында дараазында кол принциптерни айыткан: халдашпас дугайында кайы-кайызынга хүлээлге алыры; девискээрниң бүдүн турар чоруун болгаш бүрүн эргени хүндүлээри; өске күрүнелериниң иштики херектеринге холгаарлап киришпези; ажыл-херекчи харылзааларга бүрүн, дец эргелиг болгаш кайы-кайызынга ажыктыг болуру.

Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның принциптериниң тиилелгезин хандырар факторлар

В. И. Ленин тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынны камгалаарынга идиглиг эң чугула элээн каш боттуг факторларны илереткен. Совет Эвилелиниң идегелдиг ажыглап турары ол факторлар капиталистиг чурттарбиле тайбың харылзааларны үр үениң дургузунда камгалаар арганы берип келген болгаш берип-даа турар. Ол факторларның салдар чедириниң девискээр-хемчээли эрткен 45 чылдарның дургузунда элээн калбарган, а ук факторларның чамдызы өртемчей кырынга тайбыңны камгалаарынга шиитпирлиг рольду ойнап турар апарган.

Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның политиказынга идиглиг кандыг боттуг факторлар барыл?

Бирээде, капиталистиг чамдык чурттар дайынны күзевейн турар. Чаңчыл болган нейтралдыг чурттарбиле чергелештир, дайын сөөлүнде империалистиг бөлүглежиишкиннерге киришпес чорук болгаш нейтралитет болза боттарының хамаарышпас чоруун камгалаарының эң чугула негелдези болу берген күрүнелернин улуг бөлүү тыптып келген. Азияның болгаш Африканың колония чоруун 50 ажыг чурттары национал-хосталгалыг шимчээшкиниң чедиишкиннериниң түннелинде тускай күрүне эргезин чедип алган. Ол күрүнелериң хөй нуруузу тайбың дээш, тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның идеялары дээш идепкейлиг демиселди чорудуп турар. Социалистиг чурттар-биле кады олар Европага, Азияга база Африкага тайбының делгем зоналарын тургузуп турар.

Ийиде, империалистиг хартаачы күрүнелериниң аразынга экономиктиг болгаш политиктиг чөрүлдээлер кезээде болуп турар. Социалистиг күрүнелер ол чөрүлдээлерни тайбының херээн камгалаарынга ажыглавышаан, тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын дээш демиселдиң үезинде боттарының дипломаттыг ажыл-чорудулгазынга оларны база өөренип көрүп турар. Ындыг чөрүлдээлер чежемейниң бичии болзажок, массаларның практиктиг хөделиишкиннеринге олар эң-не чугула деп В. И. Ленин буржуаз чагырыкчыларның аразында чөрүлдээлериниң дугайын чугаалавышаан, «Коммунизмде уругларның «чөөнээр» аарыы» деп номунга бижээн.

Үште, экономиктиг эрге-ажыктар, садыгдан алыр орулгалар социализмниң чурттары-биле экономиктиг база политиктиг харылзааларны хөгжүдеринче капиталистерниң чамдык күрүнелерин азы бөлүктерин кезээде албадап келген. «Бистин ышкаш ындыг социалистиг күрүне капиталистиг чурттар-биле ажыл-херекчи калбак харылзааларны тудуп болбазының кандыг-даа чылдагаанларын көрбейн турар мен» деп, В. И. Ленин бир даштыкы корреспондент-биле беседазынга чугаалаан. (В. И. Ленин. Биография. 1960 ч., 525-ки арында).

Ынчалза-даа тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның политиказын чедиишкиниг чорударынга боттуг аргаларны тургузар шиитпирлиг кол факторлар болза дараазында ийи үүл болур.

Бирээде, улус массаларның тайбынче чүткүү, дайынны болдурбас дээш, тайбың кожа-хелбээ догуннаашкын дээш өртемчейниң бүгү-ле булуңнарында калбарган шимчээшкин, социалистиг идеяларның өзүп турар хандыкчы күүү. ССРЭ-ниң болгаш социализмниң бүгү чурттарының тайбыңга ынакшылдыг политиказын бүгү-ле черлерде хүлээп көрген. Капиталдың чурттарында хөй миллион коммунистер болгаш үс-үс миллион ажылчы чоннар тайбың дээш демиселдиг турар тайбың талалакчыларының шимчээшкининге интеллигенция, тараачыннар, буржуаз аңгыларның төлээлекчилери киржип турарлар. Ол иштики удурланышкын дайынзырак политикага боттарының тыылы дээш буржуаз чазактарның сүртээшкинин болдуруп, чөпшээрежилгеге оларны албадап турар. Колонизаторлардан хамаарышпас чоруун ам-даа чедип албаан чурттарда национал-хосталгалыг шимчээшкин тайбың дээш ниити демисел-биле каттыжып турар.

Ийиде, социализмниң күчүзү болза тайбының эң-не идегелдиг чөлевгинжи, төөгүнүң хөгжүдезиниң улам-на шиитпирлиг фактору болуп турар. Империалистиг дайынзырак идегеттериниң кандыг-даа үүлгедиглерин сый шаварынга четчир хемчээлдиг амгы үениң чепсээниң бүгүле эргежок чугула хевирлери улустарның социалистиг дем каттыштырылгазында бар.

Социалистиг системаның өзүп турар күчүзү империалистерниң калчааараашкыннарының оруунга улуг моондак, а улус массаларның тайбын дээш демиселинге сорук киришкин айыыл чок болурунга идегел болуп турар. Дайзынның халдаашкынынга таварышкан азы боттарының чаалап алган хамаарышпас чоруун империалистериниң кыжанышкынындан камгалап турар аныяк күрүнелерни ССРЭ-ниң база социалистиг бүгү чурттарның деткип турары тайбыныы хандырарынга, чаа дайынның айыылын узуткаарынга улуг ужур-дузалыг болуп турар. Чижээ, 1956 чылда Суэц каналының зоназынга империалистиг агрессияны египет улустуң чедиишкиниг ойтур шапканынга, Иракты болгаш Сирияның улустарының хосталга дээш демиселинге, акы-дуңмалышкы куба улустуң 1962 чылда америк империализмге удур ыдыктыг демиселинге Совет Эвилелиниң быжыг туружу шиитпирлиг рольду ойнаан. Барыын Ирианны хосталарын чедип алган Индонезияга болгаш бодунуң девискээриниң порту-гали колонизаторларны үндүр сывырган Индияны социализмниң чурттары деткип келген.

Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның политиказын чедиишкиниг чорударынга боттуг аргаларны берип турар кол факторлар ол-дур.

Тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның политиказы — делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң, тайбың болгаш социализм дээш улустарның демиселиниң чедиишкиниг болурунуң чугула негелдези-дир: «Бистиң амгы үеисте тайбың дээш демисел болза социализм дээш демиселдиң эң чугула негелдези апарган. Ажылчын аңгының революстуг шимчээшкининиң, национал-хосталгалыг шимчээшкиниң кандыг-даа айтырынын тайбың дээш, делегейниң термоядролуг дайынын болдурбас дээш демиселден дашкаар көрүп болбас. Кариб далайның районунга сөөлгү болуушкуннарның үезинде делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң тактиказының чугула дуржулгазы шак ында болуп турар»—деп, Н. С. Хрущев ГСЧП-ниң VI съездизинге чугаазынга өнзалап демдеглээн.

В. МИХЕЕВ,
төөгү эртемнериниң кандидады.

БИСТИҢ КАЛЕНДАРЫВЫС

ӨНДҮР ЧОГААЛЧЫ

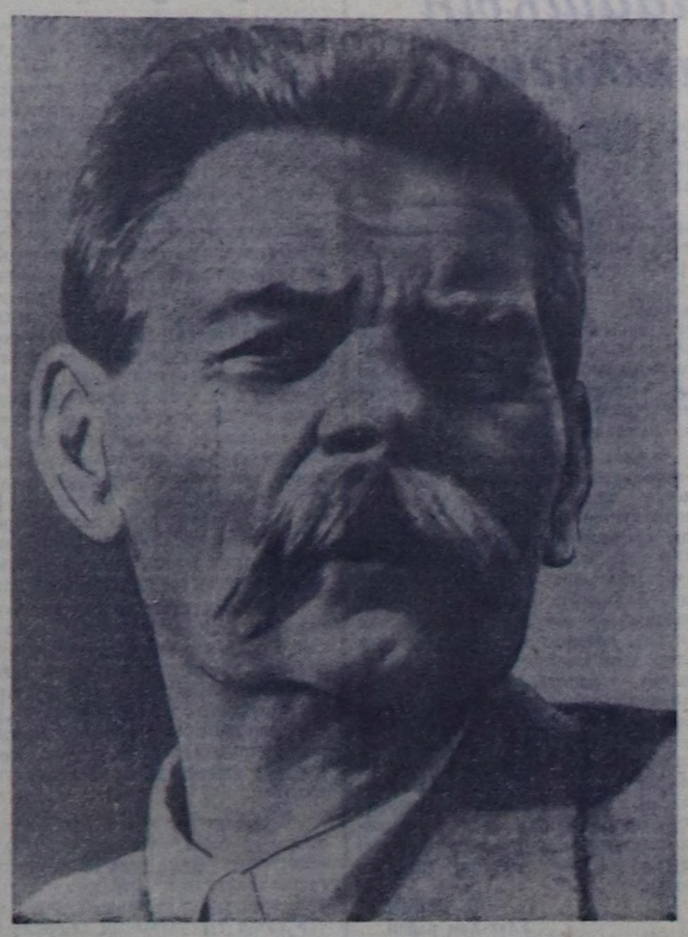

Алексей Максимович Горькийниң төрүттүнген хүнүнден бээр бөгүн 95 чыл болган. Ооң-биле кады ленинчи хүннер база чоокшулап орар чүве болганда, Алексей Максимовичиниң «В. И. Ленин» деп очеригиниң дугайында чугаалажып көрээли. Ооң совет үезинде чогаалдарының иштинде үстүнде айыткан очерк бир чугула черни эзлеп турар. М. Горький ону 1924 чылда бижээн болгаш 1930 чылда элээн немеп калбарткан. Тургузуг талазы-биле очерк ийи кезекке чарылган: биргизинде — Ленин-биле ооң даштыкыга, революция мурнунда ужурашкылап чораны, ийигизинде—Ленин-биле совет үеде ужуражып, чугаалажып чораны.

Партияның 1907 чылда Лондонга болган V съездизинге Ленинни көргүзүп турар таварыла-биле очерк ажыттынган. Бодуун, биче сеткилдиг, шынчы, бодунуң хөрээнин шыннынга быжыг болгаш чайгылыш чок бүзүрелдиг — Ленинни Горький ынчаалдыр көргүскен. Ленин — оратор, партияның баштынчызы, революсчу стратегияның өндүр улуг мастери.

Очерктиң иштики шынары, ылаңгыя ол съездиге таварылгаларны бижээни Ленинниң ол шынарларын илередириндe болуп турар, чүл дээрге Ленин — миллион-миллион кижилернің, аңаа ажылчы кижилернің баштынчызы, ол болза чаа болгаш кайгамчыктыг шынарлыг.

Очеркте ооң ынайгы бодалдар, таварылгалар, хайгааралшыннар, фактылар болза Ленинни өндүр улуг, төөгүнүң хөгжүлдезин баш бурунгаар билип шыдаар бодалчы кылдыр көргүзүп турар. Ленинниң чаныш-сыныш чок, принципиалдыг партийжи шынарын Горький тодаргай бижээн, ону чижээдээрге, марксизмни бужартадып, ревизиялап, нүгүлдеп турар Богданов болгаш ооң бөлүү-биле эптежириндeн ооң шынгыызы-биле ойталаныының чижээ-биле көргүзүп турар. Очерктиң ийиги кезээнің элээн черлеринде хамааты дайынның, даштыкы халдаашкынның, аксгвардейжилерниң сүлчээзинин үезинде Совет күрүнеинин улуттукчузу турган. Ленинниң хайныышкынныг, хөй талалыг ажылынын дугайында бижигилээн. Ленинниң күжү чүле турган дээрге, орус улустун кайгамчык улуг аргаларын, чаланын шыныбиле үнелеп көргеш, ону Россияның чаагай чоруунга, күш-ажылчы бүгү кижи төрелгетеннің чаагай чоруунга бараан болур кылдыр углап шыдаанында кылдыр Горький көрүп турар. Ооң бижээни: «Ол орус кижи чораан... Россияның боттуг күжүн — чоннун кайгамчыктыг талантылыын ол шын үнелээн...»

А. М. Горький Ленинни илередип бижиирде, янзы-бүрү аргаларны хереглеп турар. Оларның аразында янзы-бүрү кижилернің, ылаңгыя ажылчыннарның, бөдүүн кижилернің Ленинни канчаар көрүп чораанын бижээни очеркте дыка хөй черни эзлээн. Ленин дээрге оларның баштыңчызы, башкызы болгай.

Съездиниң төлээлери, Ленинни бир-ле дугаар көрген ажылчыннарның аразынга чугаалажыышкынын Горький көргүзүп турар. Чижектер бо-дур.

— Мында, Европада ажылчыннарның өске-даа ындыг угаанныг кижизи бары магатчок, ону билбес-тир мен—Бебель азы өске-даа болуп чадавас. Ынчаарга бо кижи ышкаш, мээн дораан-на ынакшый бээрим ындыг өске кижи бар дээрзинге—кижи бүзүревес-тир!

Өске бир ажылчын аңаа хүлүмзүрээш, немеп чугаалаан:

— Ол—бистиң-дир!

Аңаа бир кижи мынчаар удурланды:

— Плеханов база бистиң болгай.

Орта ылавылалдыг харыы дыннадым:

— Плеханов бистиң башкывыс, кожайывыс, а Ленин — бистиң баштынчывыс болгаш эживис-тир.

Калбак ажылчын масса базала Ленинни ынчаар көрүп турар. Ол дугайында ындыг чижекти Горький бижээн:

— 18 чылдың күзүнүнде Сормовонуң ажылчыны Дмитрий Павловтан, ооң бодалы-биле алырга, Ленинниң эң-не онза демдээ чүү болуп турарыл?— деп айтырдым.

— Бөдүүн, биче сеткилдиг. Шын-биле дөмей бөдүүн—деп, ол харыылаан.

Чүгле орус ажылчыннар эвес, харын база бүгү делегейнин пролетарийлери Ленинни чоок, төрээн кижизи кылдыр көрүп турган. Горькийнин бижээни:

«Ол дээрге, күш-ажылдың кижилериннің чүректерин болгаш ынакшылын бодунче тырта бээр чүү бир сорунзалыг кижи. Ленин итали дылга чугаалавас турган, ынчалза-даа Капринин Шаляпинни болгаш ооң өске-даа эвээш эвес улуг орус кижилерни көрүп чораан балыкчылары Ленинни кандыг-бир онза бодалы-биле дораан ылгалдыр көре бергеннер. Ооң каттырары магаданчыг кижи...

Хоочун балыкчы Джованни Спадро ооң дугайында мынча дээн:

— Чүгле ак-сеткилдиг кижи ынчаар каттырып болур».

Октябрь революциязының соонда, күрүнеинин улуг ажылыбиле бүргеткен Ленин дээрге, чамдык ажылдакчыларның безин кадыының, хөөнүнүн дугайында сонуургаар шакты тып ап турган. Чижээдээрге, Горькийни эки эмнедиринче сагыш салып турган. Очеркте Ленинни ёзулуг гуманисчи, ажылчы чоннун сагыш чоангыр өөнүү кылдыр көргүскен. Чоннун дайзыннарын көөр хөөнү чок Ленин бөдүүн, ак-сеткилдиг кижилерге ынак чораанын база тодаргай бижээн. Горький болза Ленинниң угаан-бодал талазыбиле сонуургалының калбаан, хөй талалының чайынналчаа-биле илередип турар. Ильичиниң хөл-шыдыраага кайы хире хандыкшылдыы-биле ойнап чораанын, эки музыкага ооң кайы хире ынаан Горький база бижип турар.

Лев Толстойнун чогаадылга ажылын Ленинниң кайы хире мөгадал-биле көрүп турганын Горький чугаалап турар. Ону холбаштыр Ленинниң национал талазы-биле патриотчу чоргааралдының база демдеглеп турар. Ооң бижээни:

«Орус уран чүүлге ооң чоргаарланыр демдээн үргүлчү эскерип чораан мен... сөөлүнде ажылчын чонга ханы чажыт, өөрүшкүлүг ынакшылдың чангызын ооң дыңнап өөрени берген мен».

Маадырлыг болгаш кайгамчык эки кижи дугайында Алексей Максимович Горькийнин алыс бодалдары Ленинде амыдыралчы болгаш боттуг кылдыр боттанып турар. Ынчангаш, революсчу маадырлыг чорукту көргүзеринбиле ооң мурнунда хереглеп турганы — кижи төрелгетенге келир үеже орукту чырыдып турар кыпкан чырыткыны Горькийниң бо очеркте база хереглеп турары таварылга чүве эвес. Ынчангаш ол мынчаар бижип турар:

«... Ойлук чок каргыс делегейнин тунааргай карангызынга Ленинниң көдүрүп үндүргени чырыткыны өжүрүптер ындыг күш чок».

Алексей Максимовичиниң «В. И. Ленин» деп очериги дараазында сөстер-биле дооступ турар: «Владимир Ленин мөчээн-дир. Ынчалза-даа ооң угаанының болгаш күзелиниң салгакчылары — диригг. Олар диригг болгаш делегейге кым-даа ынчаар ажылдап көрбээни дег шак ындыг чедиишкинбиле ажылдап турарлар».

Түннелинде А. М. Горькийниң дугайында В. И. Ленинниң дараазында сөстерин сактып көрээли:

«... Горький — пролетаржы уран чүүлдүн чугаажок эң улуг төлөлекчизи...» База ооң ынай: «...Бодун ол бодунуң өндүр улуг чечен чогаалдары-биле Россияның болгаш бүгү делегейнин ажылчын шимчээшкини-биле быжыг хөлбаштырган...»

КУЛЬТУРА АМЫДЫРАЛЫНДАН

★ ☆ ★

Допчузу-биле

УЛУСЧУ ТЕАТРНЫҢ АРТИСТЕРИ

Чадааананың улусчу театрының артистери Хандагайты суурга аалдап кээп, солун концертти көргүскеннер. Концерттиң программазы байлак: Сергей Пюрбюнүң «Ачылыг салчаашкын» деп шишеги, «Малиновкага болган куда» деп шиидеп үзүндү болгаш ырлар, танцылар хөй.

«Ачылыг салчаашкын» деп шиидe клуб эргелекчизи Оолак Долаанның ролюн Макар Байкараның ойнаанын көрүкчүлер ишпиле уткаан. Шиидe Анай угбайның ролюн Ооржак Өлзеймаа база-ла эки ойнаан.

С. Тамбаның «Авамга» деп ырызын Людмила Монгуш, ол ышкаш «Декей оо» болгаш «Шөлчугеш» деп танцыларны Екатерина Харлыг, Иван Комбунуң күүсеткеннин көрүкчүлер катап-катап ойнаарын дилеп турганнар.

К. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Өвүр район.

• • •

ЭКИ АЖЫЛДЫГ

Барыын-Хемчик районда «Шеклээр» совхозтуң Биче-Тей көдээ клувунда аныяктарның бот-тыаынгыр уран чүүл бөлгүмү эки ажылдап турар. Клуб эргелекчизи эш Эртине-Очурнуң удуртулгазы-биле 40 ажыг аныяктар неделяда 2 катап доктаамал белеткекирлер. Алды бызаанчы болгаш ийи игилдеп тургустунган, национал хылдыг-хөгжүм бөлгүү база бар.

Биче-тейжилер боттарының концерти-биле коҗаларынга удаваа аалдап баарлар.

М. ЧҮЛДҮМ.

• • •

КАШ УДАА

«Найырал» совхозтуң Булуң-Терек салбырынга «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Ак-Туруг салбырының аныяктары каш удаа концерт көргүзүп чорааннар. Оларның концертин чон сонуургаан.

А. ТҮЛҮШ.

Улуг-Хем район.

Ажылынга кызымак

3-кү класска арифметика кичээли чоруп турган. «Хөй оранныг саннарны ийи оранныг саннарга көвүдедирин» өөрениринге холбашкан урокка элээн хөй чижектерни уруглар бодадылар. Самбырага чижектер бодап турган уруглар кылдыныгларны ыяк тайылбырлап, ону шын кылып чаңчыккан болдулар.

Класстың башкызы Раиса Моламдаевна Монгалбин бодунуң өөреникчилерин организакчы, кичээнгейлиг чоруккa 1-ги класстан эгелеп-ле кижизидип турар. Ынчангаш урок үезинде чурум үрээр ийикце чалгаарап олурар өөреникчилер класста чок. Өөрүнүн харыызын эң кичээнгейлиг дыңнаап, немээр азы шын эвес чүүлдерни дораан эдер. Ол ышкаш өөреникчиниң көшкак билиин башкы дораан-на эскерер болгаш ону чедир билиндиреринче угланган айтырыгны салыр азы тайылбырлап берип турар.

Сан урогунга өөренип эрткен чаа теманы быжыглавышаан, мурнунда өөренип эрткен чүүлдерин уруглар катаптаан. Чижектерни аас-биле база бижимел-биле бодаан. Бодалганы номчааш, айтырыгларын тургузуп билирлер. Бердинген бөдүүн кылдынытта бодалга тургузарынга Раиса Моламдаевна уругларны чаңчыктарып турар. Бо урокка өөреникчилер хөйну билип алган болгаш кижи бүрүү күжениишкиннинг ажылдап, халас эрткен минута чок.

Аныяк башкы бодунуң билиин, мергежилин бедидип, Кызылдың педагогика институдунга бот-өөредилгебиле өөренип кирип алган. Раиса Монгалбин ам педагогика факультединиң 3-кү курузунда чедиишкиннинг өөренип турар.

Кызымак башкы башкылаашкында чаа аргалардан чыдып калбайн, ийи чылчылар чок өөредилге дээш ростовчуларның дуржулгазын, Липецк, Тюмень областларның башкыларының мурнакчы аргаларын ханызыбиле өөренип, бодунуң ажылынга ажыглап эгелээн. Ооң түннелинде январь болгаш февраль айларда школа берге байдалга таваржып, удур ыяш белеткээн.

Шак ындыг байдалды болдурбас сорулга-биле келир чылга оттулар ыяш белеткелин школа амдыгаштан хынамчалыг чорудуп турар. Бо талазы-биле ада-иенин киржилгези улуг.

О. ДЕЛЕГ.

Тес-Хем район.

Концерт-биле

Тес-Хем районнуң Кызыл-Чыраа 8 чыл школазының башкылары болгаш өөреникчилери «Н» кезектин дайынчыдары-биле быжыг найыралдыг болгаш бот-боттарынга бо-ла аалдажып баарлар.

Чоокта чаа ол школаның башкылары дайынчыларга солун концерт көргүскеннер. Варвара Монгуштун «Испан танец» база акробатика номерлери кончуг эки күүсеттинген. Башкы Дасернин «Шеми хемим», Светлана Мындырьяның «Чеди бай душтуктар» деп баштак ырыны күүсеткенин көрүкчүлер сонуургаан.

Ө. ТАНОВА.

ШКОЛАЛАРГА

Улуг-Хемниң Ак-Туруг сес чыл школазының келир өөредилге чылында оттулар 1500 кубометр ыяжын Мачын Кара-оолга удуртқан 6 кижи чедиишкинниг белеткеп турар. Олар ажылдап эгелээнинден бээр үр эвес үеде безин 280 кубометрни хап тургускан.

Уруглар бажыңынга хереглээр 1500 кубометр оттулар ыяшты Монгуш Марыш-оолдуң звенозу белеткеп турар. Звенода 6 кижи бар, олар сөөлгү хүннерге чедир 600 кубометрни белеткээн.

Д. ШОЙДАР.

• • •

Школага оттулар ыяш белеткээр ажылга ада-иенин киржилгези улам калбарып турар. Чөөн-Хемчиктиң Чыраа-Бажы школазының келир өөредилге чылында оттулар ыяжын белеткээринге ада-иенин чаңгыс эвес удаа шеви болган.

«Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылагый эргелекчизи Куулар Семис-оолдуң удуртканы сөөлгү шеф организастыг болган. Чаңгыс ол хүн безин 48 кубометрни белеткээн.

К. ЭКЕР-ООЛ.

• • •

«ҮТКА 25 чылы» совхоз (директору В. Стихарев) Арыскан школазынга 850 кубометр оттулар ыяш белеткедип бээр дээнин күүсеттээн, шилчиттирип алган акшазын база эгитпээн. Ооң түннелинде январь болгаш февраль айларда школа берге байдалга таваржып, удур ыяш белеткээн.

Шак ындыг байдалды болдурбас сорулга-биле келир чылга оттулар ыяш белеткелин школа амдыгаштан хынамчалыг чорудуп турар. Бо талазы-биле ада-иенин киржилгези улуг.

О. ДЕЛЕГ.

Тайбың болгаш найыралдыг чурттаар

ТОКИО. (СЭТА). «Япония—ССРЭ» деп ниитилелдиң чедиги национал съездизи бодунуң ажылын март 25-те Токиога дооскан. Съезд 1962 чылда ниитилелдиң ажыл-чорудулгазының түннелдерин чугаалажып көргөн болгаш бо чылда программазын хүлээп алган.

Совет күрүнеиниң дугайында шынныг үүлдерни япон улустун массаларынга таныштырар, ССРЭ-ниң улустары биле япон улустун аразынга бот-бодун билчир чоруктун болгаш найыралдың ёзузун улам ханыладыр төлээде күженишкиннерин харамнанмазын съездиниң төлээлери медеглеп турар. Съездиниң декларациязынга болгаш резолюцияларынга төлээлер Япония биле ССРЭ-ниң аразынга ёзулуг чаагай кожахелбээ харылзааларны хөгжүдериниң оруунда турар бүгү моондактарны чайладырын негээн, а ол ышкаш суг ишти-биле чоруур америк атомнуг хемелерниң япон порттарга турарынга шиитпирлиг удурланыышкынны илергейлээн.

Съезд ниитилелдиң чаа удуртулгазын сонгаан.

Ниитилелдиң баштаар черинин даргазынга Японияның политиктиг болгаш хөй-ниитичи көскү ажылдакчызы, социалистиг партиядан парламентиде депутат Ситиро Мацумото сонгуттурган.

М. Ботвинник—Т. Петросян

М. М. Ботвинник биле Т. В. Петросян оларның аразынга хөлшыдыраа талазы-биле делегейниң бирги чери дээш маргылдаа Москваның эстрада театрынга эгелээн.

Петросян көжүн мерзе мурнунда ооллан эгелээн. Барык-ла уттундурган чыгыы Нимцовичиниң камгалалы дээр көш-биле Ботвинник харыылап көшкен. Баштайгы үеде Петросян ноян талазынче халдаашкын кылган. Ынчап чоруй көшту дыңзытканы-биле ак тала темпизин чидирген, Ботвинниктиң көжү экижээн.

Делегей чемпиону ооң соонда көжүн улам күштелдирип турган. Удаваанда Петросяннын камгаланыры, бергедээн болгаш оглун чидиритипкенинин соонда 41-ги көште Петросян уттурган.

2-ги салыгда хайымнашканнар. Ам Ботвинник—1,5, а Петросян—0,5 санныг.

НАЙЫРАЛДЫҢ ДЕЛГЕЛГЕЗИНДЕ

Көрүкчүнүн мурнунда — каракка айыран болгаш чайыннаныр көстүр, кайгамчык чараш, каас шыва тон. Ону дыка нарын, мырыңай алдын, мөнгүн, хола, чес өөнүг удаазыннар-биле аргып турган сиилип кылган. Ук тонну пос-таавы аймааның кандыг-бир чинге удаазыннарындан сырып кылбаан, холга туларга кадак, торгу дег, хоюг чымчак, шее тыртларга резина дег, шөйлүп, дедир чыырлып турар.

— Бистиң крайның ажылчы чоннарынга Кыдат Улус Республиканың Хейлунцзян провинциязының ажылчы чоннарының белээ-дир ийин бо, ынчангаш бо залды «белектер залы» деп адаан, а херек кырында бо болза найыралдың залы чүве — деп, экскурсовод нанай кыс чугаалады.

Бо делгелгенің экспонаттары совет-кыдат найыралды илередиишаан, ооң-биле кады, улусчу Кыдаттың бүдүрүлге болгаш культура талазыбиле чедиишкиннерин көргүзүп турар.

Боттарының хосталгазы дээш кыдат улустун холга тудуп алгаш демисежин турганы үш метр узун боозу көрүкчүлерниң сонуургалын хаара тудуп турар.

Хейлунцзян провинцияның белектериниң аразында совет-кыдат найыралга, а чамдыктары мырынай чоокку үеледе херек кырында болгулаан акы-дукма кады ажылдажылгага алдаржыткан чуруктар болгаш өске-даа экспонаттар бар. Сутнуң халаптыг үер-чайыы-биле демиселге улуг киржилгелиг болган «Одесса» деп биржаның командазынга тывыскан сиилилгелиг транспорант кайгамчык чараш болгаш солун.

Амгы Кыдаттың аар улетшүрүнде чедиишкиннерин заводтар болгаш фабрикаларның майык-макеттери херечилеп турар. Көрүкчүлер болганчок-ла, узун дургу 60 сантиметр хемчээлдиг өгүрецке үр-ле доктаарлар. Бо болза кыдат школачыларның крайның пионерлеринге белээдир.

Кыдат национал бот-тывынгыр уран чүүлдүң өске-даа солун чүүлдерин моон көрүп болур. Оларның аразында хол-биле болгаш машинзбиле сиилип даараан идик-хеп аймаа, ыяштан өртедип, чалап, чөнүп шеверлеп турган кылган чүзүн-бажын кылыглар, «Төрээн чурт», «Кыдат көдээ суур» деп чуруктар, дашта чуруп, каастаан чурумалдар дээш черле чүү чок дээр!

Солун болгаш уттундурбас бо найыралдың делгелгезин крайның чурт-шинчилел музейинин бир залында ажыктан болгаш боже чүсчүс экскурсантылар үзүк чок шуужуп турарлар.

Д. ЕНДАН.

Хабаровск хоорай.

Бирги чер дээш

Чиик атлетика талазы-биле Кызыл хоорайның бирги чери дээш маргылдаа көрүштүг солун эрткен. Аңаа хоорай школаларының, «Буревестник» болгаш «Спартак» ниитилелдериниң шилиндек командалары киришкен. Шупту 95 спортсменнер, команда болгаш хууда чедиишкиннер дээш чүткүлүг мергежилди илередип турган.

Ооллардың 100 м чарыжынга бирги черни В. Баклыков, ийигизин В. Ховоров, үшкүзүн В. Луганов эзлээн. Уругларның 100 м чарыжынга бирги черни Пахомова, ийигизин Носова, үшкүзүн Кудрина алган.

Бедиин халыырынга маргылдаа көрүкчүлерниң сонуургалын уламна хайныктырган. Ооллардың тергиин болганы 1,70 метр, уругларның 1,45 метр халаан. Черниң узунунга ооллардан Баклыков — 6,63 метр, уруглардан Поскрякова—4,93 метр халааш, тиилекчи болуп шылгараннар.

Ядро октаарының маргылдаазы база солун болган. Уругларның 500 метрге, ооллардың 1000 метрге чарыжы ооң-даа көрүштүг эрткен.

Маргылдаага хууда тиилекчи болган спортсменнерге мактал бижик база өртектиг шанналдар тывыскан. Студентилер командазы тиилээш, кубокту албышаан, бирги чергеним диплому-биле шаңнаткан, а ийги черни «Спартак» ниитилелинин командазы эзлээн.

Моон-биле кады чамдык четпестерни айтыры база артык эвес. «Динамо» биле «Урожай» ниитилелдериниң, механизация школазының командалары киришпээни четпес.

М. ДАМДЫН.

Аңчының олчазы

Тожу районда «Совет Тыва» колхозтуң хоочун аңчызы Бараан Лопсаңның хары ам 59. Тывыш ажылынга мергежип эгелээнинден бээр эш Лопсаң чеже түнүг олчаны Төрээн чуртка бараалгатпаан дээр.

Бо чылын азы аңныыр сезонунуң баштайгы үш айларында ол база-ла өөрүнүг олчаны эккелген, тодаргайлаарга: 17 киш, 75 диин, 2 дырбактыг, 1 адыг болгаш ооң-даа өске.

Ч. СЕРЕН.

АГААР БОЙДУ

Бөгүн республикага бүрген каап турар хүн болур, чамдык черлерге биче хар чаар. Кызылга хар шоолуг чагбас. Хат өй-тавында болгаш ооруту дынзыыр, сонгу-барыын чүк угланыышкынныг. Агаарның температуразы: даглыг черлерге—2—7 градус чылыг, ооң өскезинге—2 градус чылыгдан 3 градус соок, а Кызылга—0 градус болур.

Редакторнуң оралакчызы Д. О. БЕГЗИ.

„ЧАЗАК БУУРАП ДҮШКЕН“

ЛОНДОН. (СЭТА). Чөөн Суонсиге (Уэльс) болган хуралга чүве чугаалап тургаш, Великобританияның Коммунистиг партиязының чиңгине секретары Джон Голлан консерваторларның чазаа бүгү талазы-биле бодунуң ат-алдарын бужартаткан, ооң ужурунда дүжер ужурлуг деп медеглээн. Чурттуң иштинде ажыл чоктар ай бүрүзүнде көвүдеп турар. Чазак ажылчы чоннарның ажыл төлевирин «өстүрбес» талазы-биле бодунуң политиказын үргүлчүлевишаан. Даштыкы херектер министри Хьюм ядролуг чепсек барыын-герман милитаристерниң холунга кирген турарын чедип алырын кандыг-даа янзы-биле орадажып турар.

* * *

ЛОНДОН. (СЭТА). Беркенхедке лейбористерниң болгаш профэвилел организацияларының хуралынга чүве чугаалап тургаш, лейборисчи партияның удуртукчузунуң оралакчызы Джорд Браун консерваторларның чазаа «күш-даа, угаан-бодал-даа талазы-биле буурап дүшкен» деп чугаалаан. Консерваторжу партия кандыг-даа деткимчени албайн турар деп Браун демдеглээн. Парламентиге сонгулданы доп-дораан чорударын чазактан ол негээн.

Өнчүк-чөңгээни соксадыр

БАРЫЫН БЕРЛИН. (СЭТА). «Соок дайынның» политиказын болгаш ГДР-ге база социалистиг өске-даа чурттарга удур өнчүк-чөңгээлерни «фронт хоорайның» эрге-чагырганарының чорудуп турарынга Барыын Берлиниң тайбыңга ынакшылдыг чурттакчылары дүвүреп турар. Олар бо айыылдыг политиканы соксадырын шиитпирлиг негеп, Герман Демократтыг Республика-биле угаазылалдыг болгаш чаагай кожа-хелбээ харылзаа тударының орууне киреринде, бүгү немец улустун болгаш Европага тайбынны хандырарының эрге-ажыктарын барымдаалааш, делегейнин дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарының политиказын чорудар деп чаа сонгуттурган барыын-берлин хоорай парламентизин болгаш ооң сенадын кыйгырып турарлар.

Нацизм үезинде истедип сүрдүрүп турган кижилерниң барыын-берлин каттыжыышкынының «Дер Манруф» деп парлалга-бюллетининде демдеглеп турары чүл дизе, айыылдыг бо байдал дээш харыысалганы чаа сонгуттурган сенат шуут хүлээр ужурлуг. Ооң ужурунда бистиң хоорайда тайбыңга кыжанып турар өлүрүкчүлерни болгаш халдакчыларны тудуп хоругдап, шыңгыы шаажылаарын сенаттан негээр херек. Чугаа болза чүгле өлүрүкчүлер болгаш халдакчылар дугайында эвес, харын база хоорайда кемниг үүлгедиглерге дузалап турар бүгү байдалдың дугайында чорап турар-дыр. Бо дээрге, айыылдыг шериг үскүлежиишкининиң үндезинин болдуруп турар «соок дайынның» байдалы-дыр. Мынчангаш ону ГДР-биле дугуржулгага, чугаалажыышкыннарга ак-сеткилдиг белен болур чорук-биле солуур ужурлуг.

Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының Барыын Берлинде организациязы «соок дайынның» политиказын, кызыгаарда өнчүк-чөңгээлерни болгаш өлүрүкчү халдаашкыннарны соксадыр, Барыын Берлин биле ГДР-ниң аразынга чаагай кожахелбээ харылзааларны тургузарынга таарымчалыг байдалдарны тургузар деп Барыын Берлиниң чонун кыйтырган. Барыын Берлиниң бонн күрүне-биле чаңгыс талалыг харылзаазы, ГДР-биле харылзааларны чогумчударындан ойталаашкын болгаш өлүрүкчү өнчүк-чөңгээлер тайбыңга кыжанынгы күштелдирип, Барыын Берлинде экономиктиг болгаш политиктиг байдалды улам туруш чок болдуруп турарынче бүгү ажылчы чоннарның кичээнгейин Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының организациязы көрүндүрүп турар.

Чиг болгаш хайындырган суглар дугайында

Кандыг сугну ижип болурул — чиг бе азы хайындырган бе? Өгбүлеге маргылдаалыг айтырыгларның бирээзи ол. Авазы уругларынга чиг суг черле ижиртпес, ачазы чиг сугну ажыктыг дээр.

Бо айтырыгга эмчилер база аңгы-аңгы харыылап турарлар.

Херектиң ужуру чүдел дизе, эң-не арыг, кылагар бойдус суунда безин органиктиг болгаш органиктиг эвес будумелдериниң, дустарының холумаа база микроорганизмнер бар болур. Оларның составы болгаш хемчээли янзы-бүрү. Чижээ, Кольск чартык ортулуктуң хөлдериниң бир литр суунда бир граммның оннуң бири кезии хире дустар бар, а Туркменияның болгаш Апшеронуң кудуктарының бир литр суунда элээн каш грамм дустар бар.

Сугла ажыктыг микроорганизмнерден аңгыда дизентерияның, ижин тивиниң болгаш өске-даа аарыгларның өскүдүкчүлери бар болур. Ынчангаш ыяш кажаалыг кудуктардан, ижер сугну арыглавайн турар черлерден эккелген сугну хайындыргаш ижер ужурлуг.

Сугну хайындырын турда чамдык дустар (магнийниң, кальцийниң карбонаттары) көвүк болуп ылгалып турар. Ынчалза-даа кальцийниң дустары кижиниң сөөктериниң болгаш диштериниң өзүмүнге дузалыг. Сугну хлорлап, арыглап турар суг дамчыдылгалыг черлерге (Москвага, Ленинградка) чиг сугну ижип болур. Санитар-гигиена негелделерин хандырып турар ханы артезиан кудуктарындан алган сугну хайындырбайн ижип болур.

Силериниң чурттап турар хоорайыңарда азы сууруларда суг дамчыдылгазының краннарындан сугну ээп ижип болур бе? Ол айтырыгны силериниң районуңарда санитар-эпидемиология станциязы шиитпирлээр ужурлуг.

Ижеринге таарымчалыг сугну доңгууга, графинге азы термоска куткаш ону сээктерден, доозун киреринден камгалаар херек. Савада сугже кирген дизентерия бактериялары 15—27 хүнеринің дургузунда халдавырын чидирбес деп чүвени шинчилелдер көргүскен. Ынчангаш ижер сугну хүннүң-не солуп, ооң савазын үргүлчү дуглаглыг тургузуңар.

Доңгууда азы графинде соок сугже изиг суг немей кутпаңар, чүге дээрге суг чылбай апаар болгаш аңаа хоралыг микробтар тыптып болур.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

МАРТ 28-ТЕ.

«НАЙЫРАЛ»: «Хоттабыч ашак» 9.40, «Сашко» 11.20, «Кочубей» 12, 1, 2.40, «Шуурган үндүрер сен» (1, 2-ги серия) 4.30, 7.20, 9.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Мультипликациялар 10, «Джунглиниң конпазы-биле» 11.15, «Александр Невский» 1.15, 3.15, 7.15, «Дөрттүн чүрээ» 5.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Өскүс эвес сен» 10.30, 4.30, «Балтийниң дээри» (1-ги серия) 12.30, (2-ги серия) 2.30, «Иван Рыбаков» 6.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Саванна болгаш джунгли» (делгем экранныг) 11.15, 1.15, «Дүнеки патруль» 3.15, 9.15, «Хуана Гальо» 7.15 шактарда.

ЧАЛАП ТУР

Марттың 30-де, кежээкиниң 19 шакта Кызылдың педагогика институдунга доозукчуларның кежээзин эрттирер. Анаа институтту дооскан бүгү кижилерни чалап тур.

РЕКТОРАТ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, пропаганда киллизиниң 23—54, харыысалгалыг секретарының 23-35, көдээ ажыл-агый киллизиниң 25-38, партийжи амыдырал киллизиниң 37-13, иштики информация киллизиниң 20-60, чаагай болгаш совет тургузуг киллистериниң 21-27, үлетшүр болгаш транспорт база культура амыдырал киллистериниң 22-64, бухгалтериянның 31-75, корректорларның 21-47, харыысалгалыг дежурнайның 23-54. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТС—00807. Чагыг № 129. Культура министерствозунуң типографиязы